CZ. I Z. 1

TOWARZYSTWO NAUKOWE WARSZAWSKIE
SOCIÉTÉ DES SCIENCES ET DES LETTRES DE VARSOVIE
GABINET NAUK HISTORYCZNYCH

BIBLIOGRAFIA HISTORII POLSKIEJ

1815 – 1914

opracowali
HALINA BACHULSKA, MARCELI HANDELSMAN,
RYSZARD PRZELASKOWSKI

WARSZAWA
NAKŁADEM TOWARZYSTWA NAUKOWEGO WARSZAWSKIEGO
1939

Drukarnia Dzielowa, Warszawa, Senatorska 22. Telefon 297-51.

Współpracownicy

Maria Arnoldowa	*Irena Lewandowska*
Anna Gaylówna	*Wanda Pławińska*
Tekla Knauffówna	*Lucjan Russjan*
Wanda Konarska	*Henryka Szellerowa*

Przy zbieraniu materiałów byli pomocni członkowie Koła Historyków Studentów Uniwersytetu J. Piłsudskiego, a przede wszystkim: Jadwiga Baranowska, Jadwiga Karwasińska, Antonina Krongoldówna, ś. p. Halina Libicka, Irena Luksemburżanka, Aniela Matusińska i Maria Śliwińska oraz studenci skierowani w r. 1918/19 przez Akademicką Komisję Kwalifikacyjną.

* * *

Komitet przy którego kontroli opracowano tekst ostateczny, stanowili: dyr. gen. *Marian Kukiel* (Kraków), kustosz *Kazimierz Tyszkowski* (Lwów), dyr. *Andrzej Wojtkowski* (Poznań) i dyr. *Alexy Bachulski* (Warszawa).

OD REDAKCJI

W listopadzie 1917 r., w ciężkim okresie okupacji niemieckiej, Warszawskie Towarzystwo Naukowe, realizując inicjatywę jednego ze swych członków, po uzyskaniu zgody i zachęty ze strony profesora Finkla, rozpoczęło prace nad bibliografią historii polskiej XIX stulecia.

Ośrodkiem pracy bibliograficznej stał się Gabinet Nauk Historycznych. Chwila, w której zabierano się do pracy, była dla Towarzystwa Naukowego wyraźnie niepomyślna. Zła sytuacja finansowa utrudniała zorganizowanie pracy na odpowiednim poziomie i krępowała inicjatywę. Zaważyło to na planie prac przygotowawczych, a później odbiło się na ich całokształcie, powodując pewną stratę czasu pracowników i nadprogramowe wydatki.

W latach 1917—1923 cały personel płatny, zatrudniony przy bibliografii, stanowiła jedna jedyna osoba. Od czasu do czasu tylko pomoc współpracowników honorowych ożywiała tempo pracy; prócz jednej osoby, służącej stale bezpłatnie swoją współpracą, dwukrotnie uzyskano pomoc o charakterze zbiorowym, a mianowicie: od wiosny 1918 r. do r. 1922 udzielało jej z różnymi przerwami Koło Historyków Uniwersytetu Warszawskiego, zimą zaś 1918/19 — grupa studentów zwolnionych od służby wojskowej przez Akademicką Komisję Kwalifikacyjną, a zobowiązanych do pracy społecznej. Chociaż zarówno wśród członków Koła Historyków jak i studentów z Komisji Kwalifikacyjnej znalazły się jednostki, pracujące sumiennie i z dużym zrozumieniem swych zadań, na ogół jednak współpraca ta, jako dorywcza i przerywana, podlegająca ciągłym zmianom personalnym, a tym samym zmuszająca do objaśniania i wprowadzania coraz to nowych osób w tok i zasady pracy, nie zachęcała do analogicznych prób na przyszłość.

Opracowywana bibliografia miała objąć lata 1815—1865 z wyzyskaniem materiałów, które ukazały się drukiem do r. 1915. Na decyzję pierwotnego ograniczenia ram chronologicznych bibliografii wpłynęły przede wszystkim trudne warunki materialne i płynąca stąd obawa przed możliwością niedoprowadzenia do końca dzieła, zakrojonego na miarę zbyt wielką. Rzeczowo bibliografia miała odpowiadać ściśle zakresowi bibliografii Finkla. Na razie prowadzono prace bez instrukcji pisanej. Opracowywano podstawowe czasopisma i bibliografie, pisząc kartki bibliograficzne w 2 egzemplarzach. Jeden egzemplarz stanowił materiał dla późniejszego układu rzeczowego, z drugiego powstawała kartoteka alfabetyczna. Adres bibliograficzny podawać miał tylko nazwisko i imię autora (względnie hasło), tytuł pracy, miejsce i rok wydania oraz ilość stron. Przy opracowywaniu czasopism miano uwzględniać wszystkie artykuły, w których spotkało się bodaj najmniejszą wzmiankę o Polsce. Zasada ta miała na celu wciągnięcie pracownika we właściwą metodę drobiazgowego opracowywania materiału, jednak z powodu braku odpowiedniego rozróżnienia tych drobnych pozycyj od pozycyj istotnych— kartki z owego okresu stały się ciężarem przy późniejszych pracach redakcyjnych.

W ciągu pierwszego roku pracy sporządzono kartotekę materiałów do opracowania, którą następnie uzupełniano; stanowiły ją tytuły podstawowych bibliografij polskich i cudzoziemskich, czasopism o charakterze naukowym i ogólno-kulturalnym do tygodników włącznie oraz wykaz tych wielkich bibliotek, których katalogi, względnie zasoby, miały być opracowane. Założono również książki szczegółowej kontroli przerabianych materiałów, co w każdej chwili pozwalało orientować się w narastającym dorobku pracy oraz w lukach, które należało uzupełnić. Na koniec założona została kartoteka materiałów już opracowanych.

Taki stan rzeczy trwał do r. 1923.

Rok ten był pod względem finansowym dla Towarzystwa Naukowego fatalny. Towarzystwo musiało zawiesić udzielany na bibliografię zasiłek; zdawało się, że praca będzie musiała ulec zawieszeniu. Mimo to jednak nie została ona przerwana i 2 osoby z personelu Gabinetu Nauk Historycznych zajmowały się nadal bezpłatnie pracą nad bibliografią.

W całym dotychczas omawianym okresie trudności finansowe, konieczność ograniczania się do jednego pracownika płat-

nego, oraz korzystania z pracy honorowej na ogół dorywczej i niefachowej — uniemożliwiały planowe prowadzenie roboty bibliograficznej. Opracowywano bibliografie polskie i cudzoziemskie, szereg czasopism polskich i obcych, oraz katalog kartkowy Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego (dział historii polskiej i historii powszechnej), ale robota nosiła charakter przypadkowy. Trzeba się było liczyć z zainteresowaniami osób pracujących bezpłatnie oraz z ich znajomością języków obcych.

Bardzo uciążliwe było kompletowanie wydawnictw ciągłych, których żadna z bibliotek warszawskich nie posiadała w całości.

Pomoc przyszła nieoczekiwanie z zewnątrz. Sprawą bibliografii zainteresował się osobiście p. Stefan Demby, wówczas naczelnik Wydziału Bibliotek Państwowych w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, i dzięki jego wyjątkowo życzliwemu stosunkowi Ministerstwo w listopadzie 1924 r. rozpoczęło udzielanie zasiłku, który do roku 1932 był jedynym źródłem pokrycia wydatków na bibliografię. Dzięki temu można było nie tylko opłacać stale od 2—4 pracowników, ale także zakupić najniezbędniejsze bibliografie i dzieła cudzoziemskie. Kontynuowano planowe zbieranie materiałów na terenie Biblioteki Publicznej i Uniwersyteckiej, poza tym zaangażowano specjalnego pracownika, który zajął się wyłącznie prowadzeniem kartoteki alfabetycznej oraz sprawdzaniem kopiowanych kartek z kartkami oryginalnymi. Co pewien czas odbywały się posiedzenia pracowników bibliografii z udziałem dyrektora St. Dembego. Na posiedzeniach tych zdawano sprawę z przebiegu prac bibliograficznych i omawiano plany pracy na przyszłość. Zdając sobie sprawę z tego, że szereg materiałów może być dostępny jedynie w innych ośrodkach uniwersyteckich — starano się dwukrotnie (w 1925 i w 1926 r.) nawiązać kontakt z akademickimi Kołami Historyków w Krakowie, Lwowie, Poznaniu i Wilnie celem pozyskania ich ewentualnej współpracy. Obie te próby jednakże nie dały wyników.

Na IV Zjazd Historyków Polskich, odbywający się jesienią 1925 r. w Poznaniu, przygotowany został komunikat[1]), informu-

[1]) *Bachulska Halina.* W sprawie bibliografii historii polskiej nowożytnej 1815—1865 r. Pamiętnik IV Zjazdu Hist. Pol. w Poznaniu t. I, Sekcja VI.

jący o stanie prac bibliograficznych. Układ rzeczowy opracowywanej bibliografii nawiązano ściśle do bibliografii Finkla.

W roku 1926 dokonano w pracy nad bibliografią zmiany zasadniczej. W dotychczasowych pracach bibliograficznych stale odczuwano sztuczność przyjętej granicy chronologicznej, uważając, że wybuch wielkiej wojny i związany z nią przełom we wszystkich dziedzinach życia może jedynie stanowić zamknięcie okresu rozpoczynającego się od kongresu wiedeńskiego. Dążono więc usilnie do przesunięcia granicy chronologicznej po r. 1914. Próby przesunięcia jej rozbijały się do owej pory o brak środków finansowych na prace, zakrojone na miarę tak wielką. Zapewnienie p. dyrektora Dembego, że Ministerstwo będzie kontynuowało udzielanie zasiłków, zadecydowało o rozszerzeniu ram bibliografii. W myśl tego postanowienia bibliografia miała obejmować lata 1815—1914 z wyzyskaniem materiałów, które ukażą się w druku do daty wyjścia 1-go zeszytu bibliografii.

W maju 1927 r., po przejrzeniu zebranych materiałów w ilości 39 tysięcy kartek, wniesiono zmiany do projektowanego układu bibliografii. Mając na uwadze olbrzymi rozrost literatury naukowej w ostatnim stuleciu i zdając sobie sprawę z niemożności wyczerpującego opracowania tak wielkich działów, jak np. literatura i sztuka, postanowiono zaniechać ich rozbudowy, tymbardziej, że właśnie zapowiedziano bibliografie specjalne z tych dziedzin. Zatrzymano tylko opracowania syntetyczne z dziejów literatury i sztuki. Uszczuplając do minimum oba te działy, wprowadzono natomiast historię wojskowości, która w bibliografii Finkla nie stanowiła działu odrębnego.

Postanowienia te, łącznie z uchwałą rozszerzenia ram chronologicznych bibliografii, podano do wiadomości ogółu, zgłaszając drugi komunikat w r. 1927 na Zjazd Bibliotekarzy i Bibliofilów we Lwowie [1]).

W roku 1932 zasiłek Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego na cele bibliografii uległ dużemu ograniczeniu a później zupełnemu zawieszeniu.

Momentem zwrotnym w dziejach bibliografii, decydującym o jej zakończeniu, był jednorazowy zasiłek w wysokości 2.400 dolarów, udzielony w tymże czasie przez Fundację Rockefellera

[1]) *Bachulska Halina*. Streszczenie II komunikatu o Bibliografii historii polskiej nowożytnej 1815—1914.

na prace bibliograficzne. Dzięki tej hojnej pomocy można było odpowiednio zwiększyć liczbę pracowników i poprowadzić pracę od razu w trzech kierunkach tak, jak tego wymagała metoda pracy bibliograficznej: 1⁰ zbierania materiałów bibliograficznych, 2⁰ układania kartoteki alfabetycznej oraz 3⁰ prowadzenia właściwych prac redakcyjnych. Od jesieni 1932 do wiosny 1934 r. pracowało 7 osób.

W Bibliotece Uniwersytetu J. Piłsudskiego przystąpiono do opracowania całego na nowo sporządzonego katalogu. Przeprowadzono autopsję wszystkich pozycyj wątpliwych. W Bibliotece Rapperswilskiej, po ukończeniu katalogu rzeczowego, opracowywano wydawnictwa ciągłe i obce, głównie z epoki emigracji polistopadowej (zbiory Londyńskie i Batiniolskie). Poza tym na terenie Biblioteki Uniwersyteckiej, Publicznej oraz Narodowej przerabiano czasopisma polskie i obce, chcąc jak najszybciej wyczerpać właściwe materiały na gruncie bibliotek warszawskich. Czasopisma b. zaboru austriackiego i pruskiego oraz niektóre nielegalne b. zaboru rosyjskiego w Warszawie trudniej dostępne opracowywano we Lwowie, Krakowie i Poznaniu. W Londynie podstawowe czasopisma historyczne—amerykańskie i angielskie opracowywał jeden z polskich stypendystów. Czasopisma emigracyjne w Bibliotece Polskiej w Paryżu zostały już opracowane uprzednio.

We wrześniu 1933 r., z okazji odbywającego się w Warszawie Międzynarodowego Zjazdu Historyków, usiłowano nawiązać kontakt z przedstawicielami Rosji, Białorusi, Łotwy i Estonii, licząc na możliwość współpracy bibliograficznej. Mimo przychylnego stanowiska, zajętego na konferencji przez przedstawicieli narodów sąsiednich, do efektywnej współpracy jednak nie doszło.

Intesywne zbieranie materiałów w szybkim tempie zwiększało liczbę kartek bibliograficznych. Kopiowano je równolegle dla uzupełnienia kartoteki alfabetycznej. Brak w swoim czasie odpowiedniej ilości pracowników wytworzył zastój w układaniu tej kartoteki. Rozłożono obecnie zgromadzone kartki według liter oraz w obrębie każdej litery, nie miano już jednak możności włączyć ich od razu do ogólnego zbioru alfabetycznego. Stąd obok I serii kartek, ułożonych alfabetycznie, powstała II seria, objętościowo nie mniejsza od I-ej. Tego samego rodzaju przerwa spowodowała powstanie III serii, na razie wcale nie układanej alfa-

betycznie. Obecnie więc ułożono alfabetycznie III serię, a następnie rozpoczęto prace nad połączeniem wszystkich trzech seryj w jeden katalog, liczący już koło 93 tysięcy kartek.

Szybkie gromadzenie materiałów bibliograficznych i ogromna ilość przerobionych już czasopism oraz bibliografij umożliwiała podjęcie właściwych prac redakcyjnych. Polegały one na segregacji zebranego materiału dla dokonania próbnego układu rzeczowego. Układ ten zgodnie z pierwotnym założeniem miał być jak najbardziej zbliżony do układu bibliografii Finkla. Napotkano z miejsca nieprzezwyciężone trudności. Przez kilka tygodni pracowano z wytężeniem po to, by stwierdzić, że do materiałów, odnoszących się do XIX i XX wieku, nie da się zastosować układu analogicznego do układu Finkla.

Wobec tego opracowano nowy układ, który wprowadzał zmianę prawdziwie rewolucyjną w stosunku do zasad stosowanych dotychczas w polskich bibliografiach historycznych. Zniesiono mianowicie p o d z i a ł n a ź r ó d ł a i o p r a c o w a n i a. Całość materiałów miała być podzielona na dziewięć części, te zaś z kolei na szereg poddziałów. Wprowadzenie tej zmiany oraz przygotowanie układu rzeczowego na nowych zupełnie podstawach bez jakiegokolwiek pierwowzoru wymagało porozumienia z rzeczoznawcami bibliograficzno-historycznymi i przedyskutowania zaprojektowanego układu bibliografii w szerszym gronie. W związku z tym zaproszono rzeczoznawców z Warszawy oraz z innych ośrodków uniwersyteckich, poddając ich rewizji, przygotowany przez redaktorów, materiał. Pierwsza narada tego Komitetu Rzeczoznawców odbyła się w Warszawie dnia 25 lutego 1932. Zarówno zniesienie podziału na źródła i opracowania, jak i projekt nowego układu, zamykający całokształt zagadnień w dziewięciu zasadniczych grupach, zostały przez Komitet z poprawkami zatwierdzone.

W związku z przyjęciem nowego planu bibliografii przystąpiono do segregacji wszystkich kartek (1 egzemplarza) na dziewięć grup (części). Dużo trudności w tej pracy segregacyjnej sprawiały materiały zbierane w pierwszym okresie pracy bibliograficznej, kiedy były uwzględniane, jak powiedziano wyżej, wszelkie wzmianki dotyczące Polski. Większość tych kartek musiała być sprawdzona i znaczna ich część uległa odrzuceniu, jako materiał stanowiący niepotrzebny balast. W toku prac segregacyjnych stwierdzono, że stałe napływanie kartek będzie

ogromnym utrudnieniem przy szczegółowej segregacji działów i poddziałów. Wobec tego ustalono, że bibliografia, bez względu na to, kiedy wyjdzie jej pierwszy zeszyt, ograniczy się do materiałów, które ukazały się w druku do roku 1930-go włącznie. Prace drukowane po roku 1930 miały być uwzględnione w przewidywanym przez redakcję dodatku do bibliografii.

Z wiosną 1934 r. wyczerpały się fundusze z zasiłku Rockefellera. Wznowiony zasiłek Ministerstwa W. R. i O. P. był już bardzo niewystarczający. Nastąpiła redukcja personelu i płac. Siłą rzeczy tempo prac bibliograficznych osłabło, jedynie prace redakcyjne posuwały się bez przerwy systematycznie naprzód.

Od połowy 1935 r. dostarczanie środków finansowych na dalsze prowadzenie prac wzięło na siebie wyłącznie Towarzystwo Naukowe, a życzliwy stosunek Sekretarza Generalnego Towarzystwa (p. prof. Stefana Mazurkiewicza) ułatwiał realizowanie dzieła.

Wobec zmienionej sytuacji finansowej w czerwcu 1936 r. postanowiono prace ukończyć w terminie możliwie szybkim, rezygnując z opracowywania niektórych materiałów drugorzędnych lub trudno dostępnych. Przerzedziwszy w ten sposób kartotekę materiałów do opracowania, jesienią 1937 r. ukończono zbieranie materiałów bibliograficznych i uzupełnianie braków.

W tym samym czasie dokonano wreszcie połączenia trzech seryj kartek II-ego egzemplarza w jedną całość i utworzono wielką kartotekę alfabetyczną posiadanych materiałów, liczącą ogółem 140 t y s i ę c y p o z y c y j.

Równolegle z tym przeprowadzono całkowitą rewizję segregacji rzeczowo rozłożonego materiału, po czym dopiero przystąpiono do redakcji I-ej, wstępnej części bibliografii. Szczegółowa analiza zgromadzonego materiału, przeprowadzona w toku tej pracy, wpłynęła na dalsze zmiany i poprawki podziału i układu tekstu.

Materiał, zakwalifikowany do tej części, podzielony został na działy, rozdziały i poddziały, po czym stworzono systematyczny układ kartek w obrębie poszczególnych grup.

Wszystkie kartki wątpliwe poddano autopsji. Związane z tym poszukiwania na terenie 4 wielkich bibliotek warszawskich były niesłychanie żmudne i długotrwałe — wyniki często minimalne, a nieraz negatywne.

Im głębiej posuwały się prace redakcyjne, tym wyraźniej zarysowywała się konieczność przeprowadzenia ściślejszej selekcji materiału. Mając na uwadze informacyjny charakter całej części I, a przede wszystkim jej pierwszych pięciu działów — postanowiono odrzucić materiał drugorzędny i pozostawić tylko te pozycje, które mogą mieć istotną, praktyczną wartość dla badaczy. Wyłączono więc cały szereg kartek, a nawet całe grupy nie stanowiące pozytywnej wartości w dziale informacyjnym.

We wrześniu 1937 r. zebrał się po raz drugi Komitet Rzeczoznawców, któremu przedstawiono do przedyskutowania i zatwierdzenia cały układ I części bibliografii. Po omówieniu i przyjęciu przez Komitet tego układu, przystąpiono do drugiej i trzeciej redakcji. Praca ta miała na celu dostosowanie bibliografii do zmian uchwalonych przez zespół rzeczoznawców oraz sprawdzenie pierwszej redakcji i jej poprawienie. Szła ona w kierunku ostatecznego ustalenia układu, rozstrzygnięcia wątpliwości i uzupełnienia brakujących danych bibliograficznych w poszczególnych pozycjach, co wymagało w większości wypadków nieraz dalszych autopsyj. Sporządzenie z tak opracowanych kartek maszynopisu do druku zakończyło prace redakcyjne.

Przed drukiem maszynopis przejrzeli i uzupełnili pp. dyr. gen. Marian Kukiel, kustosz Kazimierz Tyszkowski, dyr. Andrzej Wojtkowski i dyr. Aleksy Bachulski, za co redakcja jest im szczególnie wdzięczna.

W ten sposób po 20 latach pracy, a w roku dwudziestym piątym istnienia Gabinetu Historycznego Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, zaczyna się druk bibliografii polskiej 1815—1914. Bibliografia ta jest pracą zbiorową. W wykazie współpracowników, umieszczonym na początku bibliografii, wymienione są osoby, które dłużej, lub wyjątkowo wydajnie pracowały nad bibliografią. Na szczególne wyróżnienie zasługuje tu p. Wanda Konarska, która w ciągu lat 12 pracowała bez przerwy z dużym nakładem pracy i wyjątkowym oddaniem. Bibliografia powstała więc dzięki wysiłkom grupy ludzi, zmieniających się co pewien czas przy warsztacie pracy, ale złączonych wspólnym celem i wspólną metodą. Ta zbiorowość pracy przy tak długim okresie jej trwania, zmiany w składzie współpracowników, wreszcie nieuniknione zmiany w nastawieniu badawczym tych samych

ludzi w toku tylu lat pracy — musiały zaważyć na całokształcie bibliografii i odbić się na jej jednolitości.

Z drugiej strony zaciążyły na niej warunki, w których powstawała. Zorganizowanie odpowiedniego warsztatu oraz poprowadzenie prac w ciężkich warunkach finansowych, o których była mowa, było tym trudniejsze, że rozpoczynając je nie miano jeszcze za sobą doświadczenia bibliograficznego. Toteż bibliografia historii lat 1815—1914 była pracą twórczą, pełną zapału, ale nie pozbawioną na początku, przy szukaniu nowych dróg, błędów i omyłek.

Doświadczenie, nabyte przez długoletnią pracę, pozwoliło na zatarcie niektórych braków, ale wymagało dużego wysiłku i pochłonęło wiele czasu. Redakcja zdaje sobie sprawę z wielu usterek, jednakże wobec długiego już okresu trwania prac przygotowawczych i dotkliwie dającej się odczuwać potrzeby tego rodzaju wydawnictwa w nauce polskiej — postanowiono rozpocząć druk bibliografii.

Do przyszłości należą nieuniknione poprawki i uzupełnienia.

Redakcja czuje się w obowiązku na tym miejscu złożyć wyrazy serdecznego podziękowania Dyrekcjom i personelowi Bibliotek: Uniwersytetu Józefa Piłsudskiego, Narodowej, Centralnej Wojskowej i Publicznej w Warszawie, Jagiellońskiej i Muzeum ks. Czartoryskich w Krakowie, Uniwersytetu Jana Kazimierza i Zakładu Narodowego Ossolińskich we Lwowie oraz Raczyńskich i Uniwersyteckiej w Poznaniu — za ich prawdziwą życzliwość i wyjątkową uczynność w udostępnianiu swych zasobów współpracownikom Bibliografii.

Nazwiska specjalistów, którzy radami lub uzupełnieniami współpracowali przy redakcji poszczególnych działów, umieszczone będą na końcu każdej części.

Warszawa, w grudniu 1938 r.

OBJAŚNIENIA

Bibliografia historii polskiej lat 1815—1914 chronologicznie i rzeczowo jest dalszym ciągiem bibliografii Finkla. Ze względu na okres, jaki obejmuje oraz na rozwój pewnych gałęzi wiedzy i terminów w XX wieku, układem oraz terminologią różni się od bibliografii Finkla.

Bibliografia nie przeprowadza podziału na źródła i opracowania, a to ze względu na płynność granicy między źródłami i opracowaniami w materiałach, dotyczących doby porozbiorowej.

Bibliografia obejmuje materiały, dotyczące dziejów Polski od kongresu wiedeńskiego do wybuchu wielkiej wojny. Ma ona na celu uwzględnienie całokształtu życia polskiego w kraju i na obczyźnie. Terytorialnie obejmuje przede wszystkim ziemie dzisiejszej Rzeczypospolitej oraz te, na których w XIX wieku istniały większe kompleksy ludności polskiej.

Bibliografia obejmuje druki, które zostały wydane, względnie zaczęły wychodzić przed 1931 rokiem. Wszystko to, co ukazało się po roku 1930, umieszczone będzie w przewidywanym przez redakcję dodatku.

Bibliografia dzieli się na dziewięć następujących części: I Wstęp, II Biografie, III Geografia historyczna i historia regionalna, IV Historia polityczna, V Historia wojskowa, VI Historia prawa, VII Historia stosunków ekonomiczno-społecznych, VIII Historia religii i Kościoła, IX Historia kultury i oświaty.

Poszczególne części rozpadają się z kolei na działy i poddziały. Na początku każdej części, jak również działów i poddziałów, podane są objaśnienia ich dotyczące.

Źródłami, z których czerpano materiały przy opracowywaniu bibliografii, były zasoby wielkich bibliotek polskich (przede wszystkim warszawskich), podstawowe bibliografie polskie i cudzoziemskie, czasopisma naukowe polskie i najważniejsze obce oraz niektóre inne wydawnictwa ciągłe (do tygodników włącznie). Szczegółowy wykaz materiałów, będących źródłami bibliograficznymi, umieszczony będzie na końcu wydawnictwa.

Znajdujące się w bibliografii pozycje z pism codziennych są materiałem z drugiej ręki.

Pisownia tytułów poszczególnych pozycyj jest zmodernizowana.

Kryptonimy w pracach branych z pierwszej ręki, zgodnie z zasadą przyjętą przed 20 laty, były odwracane. Brane z katalogów i bibliografij podane są w tym układzie, w jakim były wydrukowane.

Transliteracja pozycyj rosyjskich, ukraińskich lub białoruskich jest przeprowadzona według zasad ustalonych w „Przepisach katalogowania w bibliotekach polskich". (Warszawa, 1934).

Liczba stron nie jest podawana z zasady przy opisie dzieł wielotomowych (więcej niż 2 tomy) oraz w tych wypadkach, gdy dane bibliograficzne uzyskane drogą pośrednią ich nie wyszczególniały.

Skrót „w. d." (wychodzi dalej), umieszczony na końcu niektórych pozycyj, oznacza, że podane wydawnictwo jest kontynuowane po r. 1930.

CZĘŚĆ I

WSTĘP

Część I składa się z następujących działów: I Bibliografie, II Encyklopedie, III Opracowania ogólne historii powszechnej, IV Opracowania ogólne historii polskiej, V Wydawnictwa ciągłe, VI Rozwój historiografii polskiej i teoria historii (historyka), VII Biblioteki, muzea, archiwa.

Działy od I do V mają charakter wyłącznie informacyjny i dlatego podają jedynie wybór najważniejszych prac i wydawnictw ciągłych, które ukazały się do roku 1930 włącznie.

Działy VI i VII zawierają nie tylko materiał informacyjny, ale również i źródła do rozwoju zagadnień i instytucyj, którym te działy są poświęcone. Ze względu na znaczenie przy pracy naukowej wiadomości o rozwoju badań historycznych i o stanie bibliotek, muzeów i archiwów, działy te, o ile chodzi o źródła, są w drodze wyjątku opracowane do roku 1930, a nie do roku 1914, jak w całej bibliografii.

DZIAŁ I. BIBLIOGRAFIE

Podział tego działu jest następujący:
1. *Bibliografie bibliografij*
2. *Bibliografie ogólne*
3. *Bibliografie wydawnictw ciągłych*
4. *Bibliografie historyczne i inne specjalne:*
   A. *Bibliografie historyczne o charakterze ogólnym.*
   B. *Bibliografie dotyczące poszczególnych zagadnień*

Bibliografie obce podane są jedynie pod kątem widzenia potrzeb historii polskiej. Uwzględniono tu bibliografie: Rosji, Litwy, Łotwy, Białorusi, Ukrainy, Rumunii, Austrii, Czech, Węgier, Niemiec i Francji.

1. BIBLIOGRAFIE BIBLIOGRAFIJ

1. *Hahn Wiktor.* Bibliografia bibliografii Polskiej. Lw 1921, s. 223.
R: Wierczyński St. Przegl. Warsz. I 1922, 440.

2. *Wisłocki Władysław Tadeusz.* Bibliografia bibliofilstwa i bibliografii polskiej. IV: za lata 1921 i 1922. K. 1924, s. 38 + 2 nl.

3. *Tenże.* Bibliografia bibliografii, bibliotekarstwa i bibliofilstwa. Przegl. Bibl. II 1928, s. 72 (dodatek).

4. *Kerner Robert Joseph.* Slavic Europe. A selected bibliography in the Western European languages comprising histo-

ry, languages and literatures. Cambridge 1918, s. 1 nl. + XXIV + 402.
R: W. M. English Hist. Rev. 1920, XXXV, 319.

5. *Lisovskij N. M.* Bibliografija. Obzor trudov bibliografičeskago soderžanija. Peterburg 1900, t. I s. VI + 2 nl. + 50.

6. *Bodnarskij B. S.* Bibliografija russkoj bibliografii. Bibliografičeskaja literatura 1913 po 1917 wkl'jučitelno. Moskva 1918, s. 441.

Toż za lata 1918—1922 włącznie. Moskva 1923, s. 124.
Zbroszurowane odb. z czas. Bibliogr. Izv.

7. *Lisovskij N. M.* Spisok ukazatelej k russkim periodičeskim izdanijam XVII—XIX stolětij. Peterburg 1903 [Odb. z czas. Lit. Věstn. 1903, nr 2; dopełnienia przez innych autorów: tamże, 1903, nr 7, 8].
R: Bege. Ist. Věstn. 1905, XCVI, 706.

8. *Petzhold Julius.* Bibliotheca bibliographica. Kritisches Verzeichniss der das Gesammtgebiet der Bibliographie betreffenden Litteratur des In- und Auslandes. Leipzig 1866, s. XII + 939.

9. *Vallée Léon.* Bibliographie des bibliographies. Paris 1883—1887, cz. I i II s. VI + 774, dodatek s. 354.

10. *Stein H.* Manuel de bibliographie générale (Bibliotheca Bibliographica Nova). Paris 1897, s. XX + 895.

2. BIBLIOGRAFIE OGÓLNE

W rozdziale tym podane są bibliografie polskie i obce oraz bibliografie poloniców w piśmiennictwie obcym.

W wykazie bibliografij obcych nie uwzględniono wydawnictw ciągłych.

Polskie

11. *Estreicher Karol.* Bibliografia polska. T. I—VII, X, XI: K. 1870—1890.
Cz. I. Stulecie XIX [Układ alfabetyczny za lata 1800—1880]:
t. I A—F. s. XVIII + LVIII + 523 + 46 + 2 nl. + III;
t. II G—L. s. IV + 634;
t. III Ł—Q. s. V + II + 608;
t. IV R—U. s. IV + 629;
t. V W—Z. s. VIII + VII + 335;
t. VI Dopełnienia (A—O). s. II + 577;
t. VII tož (P—Z). s. 1 nl. + 292;

Cz. II. Spis chronologiczny:
t. X [1800—1870] s. 3 nl. + VIII + 489 + XXVII;
t. XI [1871—1889] s. VI + 400;
t. XI cz. II. Dopełnienia i sprostowania do tomów VIII—XI, s. 187.
R: Hordyński Zdzisław. Obraz piśmiennictwa polskiego XV—XIX w. Kwart. Hist. 1893, 387—407.

12. *Tenże.* Bibliografia polska XIX stulecia. Lata 1881—1900 [układ alfabetyczny]. T. I—IV: K. 1906—1916.
t. I A—F. s. 2 nl. + 415;
t. II G—K. s. 1 nl. + 403;
t. III L—Q. s. 475;
t. IV R—Z. s. 652.

13. *Przewodnik Bibliograficzny,* miesięcznik dla wydawców, księgarzy, antykwarzów, jako też czytających i kupujących książki. K. 1878—1913; Wa 1914 [do czerwca]; Lw 1920—1922, 1924—1930 [red: Wislocki Władysław, Świszczowski Ferdynand, Gertler Juliusz, Hech Korneli Juliusz, Czubek Jan, Wislocki Władysław Tadeusz. W roku 1922 jako dodatek do miesięcznika „Książka" Wa—Lw].

14. *Bibliografia Polska.* Miesięcznik dla wydawców, księgarzy, antykwarzy, jako też dla czytających i kupujących książki [za 1914—1916]. K. 1917—1919 [red. Czubek Jan].

15. *Wislocki Władysław Tadeusz.* Bibliografia polska. Uzupełnienia (1914—1917). K. 1918, s. 93 + 3 nl.

16. *Książka,* miesięcznik poświęcony krytyce i bibliografii polskiej. Wa I—XIII 1901—1913; Lw XIV 1914; Wa XV 1922 [red: Massonius Marian, Mahrburg Adam, Kochanowski J. K., Bernacki Ludwik, Rulikowski Mieczysław, Muszkowski Jan].

17. *Miesięcznik Bibliograficzny.* Wa — Lw I 1914 [dodatek do „Książki"].

18. *Przewodnik Księgarski.* Wspólny katalog nakładców polskich. Wa [1925—1926], t. I s. LXIX + 756 szpalt + 2 nl., t. II s. XLV + 235 szpalt.

19. *Urzędowy Wykaz Druków,* wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej i druków polskich lub Polski dotyczących, wydanych zagranicą. Wa I—III 1929—1930 [za lata 1928—1930 rocznik III ma tytuł: Urzędowy wykaz druków wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej] w. d.

Obce

20. *Efremov P. A.* Sistematičeskaja rospis' knigam prodajuščimsja w knižnom magazině I. Ch. Glazunova. Sostavlena za desjatilětije 1855—1866. Peterburg 1867 oraz 5 dodatków za

lata 1867—1887, tamże 1870—1889 [dod. III—V opracowane przez Mežova].

21. *Mežov V. I.* Sistematičeskij katalog russkim knigam prodajuščimsja w knižnom magazině A. F. Bazunova v S. Peterburgě. Peterburg 1869, s. VIII + XIII + 994 + II oraz 10 dodatków za lata 1867—1878, tamże 1870—1880 [Dodatek VII—X są katalogami księgarni Ja. A. Isakova].
Wyżej wymienione katalogi Mežova i Efremova są właściwie rosyjską bibliografią ogólną za lata 1885—1887.

22. *Rubakin N. A.* Sredi knig. Opyt obzora russkich knižnych bogatstv v svjazi s istoriej naučno-filosofskich i literaturno-obščestvennych idej. Moskva 1911—1913, t. I s. XXIV + 191 + 424 + 4 nl., t. II s. XV + 930.

23. *Vengerov S. A.* Russkija knigi s biografičeskimi dannymi ob avtorach i perevodčikach (1708—1893). Peterburg 1897—1899 wyd. 2-e, t. I—III [doprowadzone do Vavilon'a].

24. *Biržiška Vaclovas.* Letuviu Bibliografija. Kaunas 1926—1929. [cz. II: obejmuje lata 1800—1864, s. 2 + od 105 do 454 szpalt; cz. III: czasy zakazu druku (1865—1904), s. 6 + od 455 do 1552 szpalty; dopełnienia do cz. II i III, szpalt od CXIII do CC] w. d.

25. *Latviežu zinatne un literatura* [Nauka i literatura łotewska]. Riga 1923—1930 [zeszyty A—F obejmują lata 1763—1903; t. II—IX za lata 1920—1927] w. d.

26. *Levyc'kyj Ivan Em.* Halyc'ko-rus'kaja bibliografija XIX stolittja z uvzhladnenjem izdanij pojavyvšychsja v Uhorščyni i Bukovyni, 1801—1886. L'viv 1888—1895, t. I [za lata 1801—1860] s. XXII + 161 + 1 nl., t. II [za lata 1861—1886] s. VIII + + 736.
R: Kocovs'kyj V. Zorja 1887, nr 24. Kalitowski E. Kwart. Hist. 1892, 140—1. Ryžkov N. Ist. Věstn. 1896, LXIII, 301—4.

27. *Tenže.* Ukraïns'ka bibliografija Avstro-Uhorščyny za roky 1887—1900 (Mat. do Ukr. Bibliog. t. I—III). L'viv 1909—1911, t. I—III [doprowadzona do roku 1893].

28. *Dorošenko Dm.* Pokažčyk literatury ukraïns'koju movoju v Rossiï za 1789—1897 roky. Černivci 1917, s. 69. [2-e wyd. uzupełnione w wydawnictwie Nauk. Juvylejnyj Zbirn. Ukr. Universytetu v Prazi prysvjačenyj Panovi Prezydentovi Čechoslovac'koï Respubliky prof. dr T. H. Massarykovi dlja všanuvannja 75-tych rokovyn joho narodžennja Praha 1925, cz. I, 142—238].
R: Knyholub. Volja, (Viden') 1920, II, 282—3. Ajzenštok I. Červonyj Šljach, (Charkiv) 1926, X, 256—7. Jasins'kyj M. Bibl. Zbirn. (Kyïv) 1927, III, 16—7; 27—8.

29. *Petrik Géza.* Magyaroszág bibliographiája. Bibliographia Ungariae 1712—1860. Budapest 1888—1892, t. I—IV.

30. *Tenże.* Magyar Könyvészet 1860—1876. Tamże 1885.

31. *Kniszligsztein Sándor.* Toż 1876—1885. Tamże 1890.

32. *Petrik Géza.* Toż 1886—1900. Tamże 1908.

33. *Petrik Géza, Barcza Imrével.* Toż 1901—1910. Tamże 1917—1928, z. I—XXI.

34. *Apponyi Sándor.* Hungarica. Magyar vonotko zású külföldi nyom tatványok. Budapest 1900—1902, t. I—II.

35. *Tenże.* Hungarica. Ungarn betreffende im Ausland gedruckte Büchern. Budapest—München 1903—1927, t. I—IV.

36. *Gragger Robert* [wydawca]. Bibliographia Ungariae. Verzeichniss der 1861—1921 erschienenen, Ungarn betreffenden Schriften im nichtungarischer Sprache (Ungarische Bibliothek für das Ungarische Institut an der Universität Berlin). Berlin—Leipzig 1923—1929, t. I—IV.
I Historica, II Geographica, Pol.-Oeconomica, III Philologica, Periodica, IV Register.

37. *Querard J. M.* La France littéraire ou dictionnaire bibliographique... Paris 1827—1864, t. I—XII.

38. *Tenże.* La littérature française contemporaine. XIX siècle. Paris 1842—1857, t. I—VI.

39. *Thieme Hugo.* Guide bibliographique de la littérature française de 1800 à 1906. Paris 1907 [w r. 1933 nowe wydanie].

40. *Vicaire Georges.* Manuel de l'amateur des livres du XIX siècle [1801—1893]. Paris 1894—1920, t. I—VIII.

Polonica w piśmiennictwie obcym

41. *Jelinek Edward.* Bibliografia dzieł, rozpraw i artykułów czeskich, dotyczących rzeczy polskich. K. 1879—1887. Cz. I [do końca r. 1877] s. 42, cz. II [1878—1882] s. 19, cz. III [1883—1886] s. 25. (Odb. z Rozpr. i Spraw. Akad. Um. Wydz. Filol. t. VII, X i XIII).
R: Wierzbowski T. At. 1881, II, 363—6. Stankiewicz Maurycy. Kwart. Hist. 1890, 126—7.

42. *Reiche Paul.* Deutsche Bücher über Polen. Das Polentum im Spiegel deutscher Wissenschaft. Breslau 1917, s. VIII + 129.
R: L. F. Kwart. Hist. 1918, 64—5.

43. *Zieleniewski K.* Polonica in deutscher Sprache. Jb. für Polen, I 1929/1930, 658—82 [zawiera wybór książek i artykułów od r. 1911].

44. *Bailly R.* Bibliographie des ouvrages sur la Pologne parus en langue française pendant la guerre. La Pologne, 1920, 1047.

45. *Jensen Alfred.* Polonica w szwedzkiej literaturze. Pam. Lit. im. Adama Mickiewicza, IX 1910, 292—305, 491—506; XII 1912, 277—88.

46. *Wędkiewicz Stanislas.* La Suède et la Pologne. Essai d'une bibliographie des publications suédoises concernant la Pologne. Stockholm 1918, s. 112.

3. BIBLIOGRAFIA WYDAWNICTW CIĄGŁYCH

Podane tu są zestawienia bibliograficzne wydawnictw ciągłych polskich i obcych oraz bibliografie obejmujące zawartość conajmniej kilku wydawnictw ciągłych o charakterze ogólnym.

Bibliografie zawartości wydawnictw o charakterze specjalnym, bądź też regionalnym—patrz poddział 4 B niniejszego działu (Bibliografie dotyczące poszczególnych zagadnień).

Bibliografie podające zawartość jednego wydawnictwa ciągłego—patrz pod pozycjami dotyczącymi tych wydawnictw.

Katalogi wydawnictw instytucyj naukowych podane są przy pozycjach poświęconych tym instytucjom (Cz. IX).

Dane uzupełniające — patrz historia prasy (Cz. IV).

47. *Zieliński Stanisław.* Próba bibliografii prasy tajnej 1861—1864. Książka, 1914, nr 4—5, 288—92.

48. *Heck Korneli.* Spis periodycznych pism polskich, wydawanych w roku 1903. Przew. Bibliogr. 1903, 126—9, 151—4, 173—5, 200—4, 278—87; 1904, 20 i odb. (znacznie poprawiona i uzupełniona K.—Wa 1904, s. 27).

49. *Czasopisma polskie* wydawane w Ameryce w r. 1903. Przew. Bibliogr. 1904, 202—3, 257—8.

50. *Wykaz prasy polskiej.* Berlin (1911), s. 96.

51. *Wilanowski Cezary.* Miesięczna bibliografia prasy. Wiad. Bibliogr. 1882, I, 146—53, 256—61, 359—65, 456—61, 554—9; II, 88—92, 232—6.

52. *Paprocki Teodor.* Bibliografia czasopism. Wiad. Bibliogr. 1882—1886 [w każdym numerze; układ rzeczowy].

53. *Dajewski Władysław.* Bibliografia czasopism polskich za czas od 1 stycznia do 30 kwietnia 1914 r. Książka, 1914, I, 68—92, 177—206, 295—323, 388—420.

54. *Bagiński Walery.* Toż za czas od 1 maja do 31 grudnia r. 1914. Książka, 1914, II, 192—228.

55. *Fischer Adam.* „Polonica" w czasopismach obcych za r. 1913. Książka, 1914, I, 167—76, 292—3, 418—20; II, 25—32.

56. *Rozprawy zawarte w programach* szkół średnich galicyjskich za lata 1884—1888. Spraw. Rady Szkolnej Krajowej o stanie szkół średnich galicyjskich w latach szkolnych 1884—1888. Lw 1889, 211 i nast.

57. *Frąckiewicz Michał.* Spis przedmiotów pomieszczonych w sprawozdaniach galicyjskich szkół średnich po koniec roku 1889. Spraw. Gimn. w Wadowicach, 1890, 3—54.

58. *J. A.* Systematyczny spis rozpraw pomieszczonych w sprawozdaniach szkół średnich za r. 1892. Muzeum, 1893, 59—71.

59. *Spis rozpraw pomieszczonych w programach galicyjskich* [za lata szkolne 1894/5—1914 podaje czasop. Muzeum w latach 1896—1916].

60. *Magiera J.* Rzeczy polskie w słowackich almanachach (1832—1880). K. 1930, s. 33.

---

61. *Lisovskij N. M.* Bibliografija russkoj periodičeskoj pečati 1703—1900 g. Petrograd 1915, s. 1 nl. + XVI + 1067.

62. *Sreznevskij V. I.* Spisok russkich povremennych izdanij s 1703 po 1899 g. Peterburg 1901.

63. *Ihnatijenko V.* Bibliografija ukraїns'koї presy 1816—1916. Charkiv 1930, s. 285.

64. *Internationale Bibliographie der Zeitschriften Literatur* mit Einschluss von Sammelwerken und Zeitungen:

Abteilung A. Bibliographie der deutschen Zeitschriften Literatur [za lata 1896—1929]. Leipzig 1897—1930, t. I—LXVII, I—XIV (Ergänzungsbände); I—XVII (Beilägungsbände). [Opracował Dietrich i inni]. W. d.

Abteilung B. Bibliographie der Fremdsprachigen Zeitschriften Literatur [za lata 1911—1919, 1925—1928]. Leipzig 1911—1930, t. I—XVIII, I—III nowej serii. W. d.

Abteilung C. Bibliographie der Rezensionen [za lata 1900—1929]. Leipzig 1901—1930, t. I—XLIX. W. d.
Seria A wychodziła do r. 1910 włącznie jako samodzielne wydawnictwo (bez ogólnego tytułu); Seria C w latach 1900—1910 jako dodatek do powyższego. Od r. 1911 całe wydawnictwo wychodzi pod ogólnym tytułem „Internationale Bibliographie" i rozpada się na trzy serie.

65. *Hatin Eugène.* Bibliographie historique et critique de la presse périodique française. Paris 1866, s. 660.

4. BIBLIOGRAFIE HISTORYCZNE I INNE SPECJALNE

Podane tu są bibliografie historyczne i te specjalne, które bądź zawierają działy historyczne, bądź też mogą być pomocą w pracy historycznej.

Bibliografie historyczne i specjalne dotyczące Litwy, Białorusi i Ukrainy umieszczone są w poddziale B (Bibliografie dotyczące poszczególnych zagadnień) pod historią regionalną.

Przeglądy produkcji historycznej (bibliografie rozumowane) — patrz Dział VI niniejszej części (Rozwój historiografii polskiej i teoria historii).

A. Bibliografie historyczne o charakterze ogólnym

66. *R[afalski] W.* Katalog ogólny książek polskich drukowanych od r. 1830 do 1850 czyli za lat dwadzieścia jeden... z dodaniem podziału naukowego książek niniejszym spisem objętych [m. in. historia]. Lipsk 1852, s. 268 + 56 + 6 nl.

67. *Wisłocki Władysław.* Bibliografia historii, geografii historycznej i historii prawa polskiego z r. 1877. Arch. Kom. Hist. Akad. Um. 1878, I, 407—25 i odb. (K. s. XIX).
Toż z lat 1878, 1879 i 1880. Tamże 1880, II, 345—409 i odb. (K. s. 65).

68. *Paprocki Teodor.* Bibliografia czasopism. Wiad. Bibliogr. 1882—1886 [w każdym numerze; układ rzeczowy, m. in. dział poświęcony historii].

69. *[Bibliografia Kwartalnika Historycznego:*

a) *Bibliografia historii polskiej* ukazuje się od r. 1902 do 1928 w każdym roczniku prócz lat 1916, 1917 i 1925; od r. 1929 jako dodatek do Kwart. Hist. Opracowywali: Barwiński E. w latach 1902—1914, Polaczkówna H. i Modelski T. 1915, Barwiński E. 1918, Frenklówna J. 1919, Mendys M. i Tyszkowski K. 1920, Tyszkowski K. 1921 i 1922, Stroński Z. i Wojciechowski Z. 1923, Tyszkowski K. 1924 i 1925, Mazankówna M. i Tyszkowski K. 1927—1929, Mazanek-Friedbergowa M. 1930. W. d.

b) *Bibliografia historii powszechnej* od 1887 do 1904 przeglądy rozumowane, od 1905 do 1928 bibliografia (z wyjątkiem lat: 1915, 1917—1924). Opracowywali: Barwiński E., Inglot S., Maleczyński K. i Modelski T.

c) *Przegląd artykułów* historycznych i literackich umieszczonych w czasopismach codziennych i tygodniowych. Ukazuje się

od r. 1890 do r. 1901. Opracowywali: Gubrynowicz Br., Hierzyk S., Krček F., Król K., Rolny W., Wojciechowski K., Semkowicz E., Semkowicz W. i Zdziarski S.

d) *Wykaz obszerniejszych recenzyj i sprawozdań* umieszczonych w innych czasopismach od r. 1887 do 1892. Opracowywali: Finkel L., Gubrynowicz Br., Rolny W. i Sienicki A.].

70. *Perlbach Max.* Indeks do Kwartalnika Historycznego 1887—1896. Lw 1898, s. 4 nl. + 313 + 1 nl.

71. *Rutkowski Mieczysław.* Indeks do Kwartalnika Historycznego (1887—1922). Zestawił ś. p... Uzupełnił i do druku przygotował Maleczyński Karol. Lw 1925, s. III + 1 nl. + 315.

72. *Posseltówna Irena.* Indeks do Przeglądu Historycznego, tomy I—XXV, lata 1905—1925. Przegl. Hist. 1925, og. zb. XXV, s. I—LVI i odb.

73. *Hirschberg Aleksander.* Bibliografia powstania narodu polskiego z r. 1830/31, wspólnie z gronem akademików lwowskich ułożył... [obejmuje lata 1815—1831]. Lw 1882, s. XI + 123 + 1 nl. (Odb. ze Zbioru Pamiętników do Historii Powstania Polskiego z r. 1830/31).

Kraśnicki Tadeusz. Indeks nazwisk, osób i miejscowości do Bibliografii powstania narodu polskiego z r. 1830/31, wydanej przez dr. Aleksandra Hirschberga. Lw 1883, s. 23.

74. *Praesent Hans.* Bibliographischer Leitfaden für Polen. Einführung in die Literatur der landeskundlichen, völkischer und wirtschaftlichen Verhältnisse mit Anfang Kriegsliteratur zur Polnischen Frage. Berlin 1917, s. XIV + 115.

75. *Recke W., Wagner A. M.* Bücherkunde zur Geschichte und Literatur des Königreichs Polen. Warschau 1918, s. X + 2 nl. + 242.
R: Finkel L. Kwart. Hist. 1917, 487—8. Hist. Zft 1919, CXIX, 513.

76. *Herre Paul.* Quellenkunde zur Weltgeschichte. Ein Handbuch. Unter Mitwirkung von Adolf Hofmeister und Rudolf Stube. Leipzig 1910, s. XII + 400.

77. *International Bibliography of historical sciences* [za r. 1926]. Edited by the International Committee of Historical Sciences. Washington 1930, s. LXVII + 366. W. d.

78. *Mežov V. I.* Russkaja istoričeskaja bibliografija. Ukazatel' knig i statej po russkoj i vseobščej istorii i vspomagatel'nym naukam za 1800—1854 g. vključitel'no. Peterburg 1892—1893, t. I—III.

79. *Lambin P.* i *B.* Russkaja istoričeskaja bibliografija [za lata 1855—1864]. Peterburg 1861—1884, t. I—X.

80. *Mežov V. I.* Russkaja istoričeskaja bibliografija za 1865—1876 vključitel'no. Peterburg 1882—1890, t. I—VIII.

81. *Die Geschichtswissenschaft in Soviet—Russland* 1917—1927. Bibliographischer Katalog herausgegeben von der Deutschen Gesellschaft zum Studium Osteuropas anlässlich der von ihr in der preussischen Staatsbibliothek zu Berlin veranstalteten Ausstellung mit einem Vorwort von... Otto Hoetzsch. Berlin 1928, s. 192 + 1 nl.

82. *Girgensohn.* Livländische Geschichtsliteratur 1890—1910. Deutsche Geschbl. 1911, XII, 183—291.

83. *Charmatz Richard.* Wegweiser durch die Literatur der Österreichischen Geschichte von... mit einem Geleitwort von Heinrich Friedjung. Stuttgart—Berlin 1912, s. X + 138.

84. *Kazimour Jos.* Bibliografie České historie. Praha 1922—1929 [t. I za lata 1915—1919, t. II za 1920—1924, t. III za 1925 i 1926]. w. d.
Bibliografię za lata 1904—1914 podaje Čes. Čas. Hist. w rocznikach 1905—1915.

85. *Gragger Robert* [wydawca]. Bibliographia Ungariae. Verzeichniss der 1861—1921 erschienenen, Ungarn betreffenden Schriften im nichtungarischer Sprache (Ungarische Bibliothek für das Ungarische Institut an der Universität Berlin). T. I: Historica. Berlin—Leipzig 1923, s. XI + 318 szpalt.
Por. 36.

86. *Dahlmann—Waitz.* Quellenkunde der deutschen Geschichte herausgegeben von Paul Herre. Leipzig 1912 wyd. 8-e, s. XX + 1290 [w roku 1931 nowe wydanie].

87. *Caron Pierre.* Bibliographie des travaux publiés de 1866 à 1897 sur l'histoire de la France depuis 1889. Paris 1912, s. XXXIX + 1 nl. + 831.

88. *Brière G., Caron P.* Répertoire méthodique de l'histoire moderne et contemporaine de la France [za lata 1828—1919]. Paris 1899—1932, t. I—XII [t. VIII za lata 1907—1909 oraz t. XII za lata 1913—1919 w przygotowaniu].

89. *Caron Pierre, Stein Henri.* Répertoire bibliographique de l'histoire de France. Paris 1923—1930, t. I—III [t. I za lata 1920—1921, t. II 1922—1923, t. III 1924—1925; ponadto w r. 1932 i 1934 ukazały się tomy IV i V za lata 1926—1929].

90. *Catalogue des imprimés de la Bibliothèque Nationale* qui concernent l'histoire de France. Paris 1855—1895, t. I—XII

[wykazuje zawartość biblioteki do r. 1866 w całości, a do r. 1895 częściowo; pozatym istnieje 5 tomów dodatków odbitych na powielaczu].

B. Bibliografie dotyczące poszczególnych zagadnień

Pamiętniki

91. *Maliszewski Edward.* Bibliografia pamiętników polskich i Polski dotyczących. Wa 1928, s. X + 447.
R: Chrzanowski Ignacy. Przew. Bibliogr. 1928, 496 [kilka uzupełnień]. Finkel Ludwik. Przegl. Hist.-Wojsk., I 1929, 160—2. Prusiewicz Aleksander. Kwart. Hist. XLIII 1929, 359—72. Finkel Ludwik, Bachulska Halina. [Uwagi krytyczne z powodu recenzji Prusiewicza]. Tamże. 608—16. Bednarski St. Przegl. Powsz. 1929, I, 235—6. o. w. Ziemia, 1929, 109. Świerkowski Ksawery. Przegl. Bibl. IV 1930, 74—81 i odb.

92. *Minkowiecki Edward.* Spis bibliograficzny pamiętników, mających związek z historią lub literaturą polską. K. 1882, s. 12.
Uzup.: Wiad. Bibliogr. 1882, 325, 355 (Wojewódzki Justyn), 292 (Kostrowicki Stanisław).

93. *Minclov Sergej R.* Obzor zapisok, dnevnikov, vospominanij, putešestvi, jotnosjaščichsja k istorii Rossii i napečatannych na russkom jazykě. Novgorod 1912, t. I s. 198, t. II s. 115.

Spisy anonimów, kryptonimów i pseudonimów

94. *D. H. [Budzynowska Helena z Dąbczańskich].* Pseudonimy pisarzy polskich. Lw 1918, s. 160.

95. *Czarkowski Ludwik.* Pseudonimy i kryptonimy polskie. W. 1922, s. VII + 170.
R: Tołłoczko Wł. Przegl. Powsz. 1922, CXLV—CXLVI, 80—1.

96. *Bar Adam.* Przyczynki do wykazu pseudonimów i kryptonimów polskich. Przegl. Bibl. I 1927, 105—10.

97. *Zieliński Wiktor.* Pseudonimy i anonimy. Bibl. Warsz. 1860, IV, 208—13.

98. *Minkowiecki Edward.* Wykaz pseudonimów używanych przez autorów polskich. Kłosy, 1881, od nr 813 do 822, s. 60, 92, 108, 177, 207 i odb. (Wa s. XIX). Wyd. 2-e, pomnożone: 1888, s. XXXII.

99. *Tenże.* Spis kryptonimów używanych przez autorów polskich. Przegl. Bibliogr. — archeol. 1881, I, 447—54, 499—504, 593—600, II, 72—5.

100. *Pseudonimy* autorów polskich. Warta, 1885, nr 563, 613, 640.

101. *Błotnicki Stanisław.* Zagadki literackie. Wykaz pseudonimów. Tydzień (dod. lit. — nauk. Kur. Lwow.), 1893, nr 9 i 10, 1896, nr 25 i 26, 1899, nr 28 i 29, 1903, nr 35, 38, 40, 42.

102. *Z[biegniewska] I[zabela]*. Pseudonimy i kryptonimy pisarzów polskich (Książki dla Wszystkich, 153). Wa 1905, s. 159.

103. *Olexińska M. J.* Polskie pseudonimy wojskowe 1908—1918. Lw 1928, s. 96. Odb. z Panteonu Polskiego. Uzup. Panteon Pol. 1930, nr 73—74.

Historia regionalna

Bibliografie dotyczące etnografii poszczególnych regionów patrz Etnografia i ludoznawstwo.

104. *Krasicka J., Missalowa Gr., Swiderkówna C.* Bibliografia historii ziem i miast województwa łódzkiego. Roczn. Oddz. Łódzkiego Pol. Tow. Hist. 1929—1930, I, 71—80, II, 229—43.

105. *M. B.* Spis bibliograficzny druków łódzkich. Łódź 1886, s. 48 + III. R: Celichowski Z. Kwart. Hist. 1897, 565.

106. *Regionalizm lubelski* ze szczególnym uwzględnieniem zadań administracji państwowej i samorządowej. L. 1928, s. 68 [m. in. bibliografia].

107. *Stebelski Adam.* Opisy i monografie miast t. zw. rejonu Świętokrzyskiego. Pam. Świętokrzyski, 1930, 406—10.

108. *Staszewski J.* Powojenna literatura o Kaliszu. Roczn. Hist. VI 1930, cz. II, 257—60.

109. *Arentowicz Z.* Bibliografia m. Włocławka. Życie Włocławka, 1928, nr 8—10.

---

110. *Baltramajtis S.* Sbornik bibliografičeskich materialov dlja geografii, istorii, istorii prava, statistiki i etnografii Litvy s priloženiem spiska litovskich i drevne russkich knig s 1553 po 1903 g. Peterburg 1904 wyd. 2-e, s. XII + 616.
R: Ja. A. I. Ist. Věstn., 1905, C, 686—7. Kościałkowski Stanisław. Roczn. Tow. Przyj. N. w Wilnie, II 1908, 102—11.

111. *Jablonskis K.* 1928 ir 1929 metu Lietuvos istorijos bibliografija. Praeitis, 1930, I, 384—95.

112. *Burhardt Stefan.* Bibliografia do historii ziem Wielkiego Księstwa Litewskiego [za rok 1929 i 1930]. At. Wil. 1929, 696—711; 1930, 932—67 i odb.

113. *Czarkowski Ludwik.* Spis druków polskich wydanych w Wilnie od r. 1900 do r. 1907 włącznie. Roczn. Tow. Przyj. N. w Wilnie. I 1907, 154—60.

Tenże. Druki polskie wydane w Wilnie [w latach 1908—1910]. Tamże, II 1908, 97—101, III 1909, 121—5, IV 1910, 138—42.

114. *M. B.* Druki polskie wydane w Wilnie [w latach 1911—1913 i dopełnienia do dwóch poprzednich prac]. Tamże, V 1914, 401—22.

115. *Ambros Michał*. Czasopisma wileńskiego rejonu bibliograficznego w roku 1929. At. Wil. 1930, 391—400, 942—67.

116. *Polěs'e*. Bibliografičeskije materialy po istorii, geografii, statistikě, etnografii i ekonomičeskomu sostojaniju Polěs'ja (Sěvero-Zapadnyj i Jugo-Zapadnyj kraj voobšče i gubernii: Minskaja, Grodnenskaja, Volynskaja, Kievskaja i Mogilevskaja w častnosti). Peterburg 1883, s. VII + X + 274 + 1 nl.

117. *Bilins'kyj M., Spiračevs'ka N., Kerec'kyj J.* Časopysy Podillja, istoryčno-bibliografičnyj zbirnyk z nahody 150-littja peršoï hazety na Ukraïni (1776—1926). Vinnycja 1928, t. I s. 146.

118. *Kalynowyč Ivan*. Ukraïns'ka istoryčna bibliografija za 1914—1923 r. Zap. Nauk. Tov. im. Ševčenka, 1924, CXXXIV — CXXXV, 185—239 [wydano również pod odmiennym tytułem jako t. V vypusk I wydawnictwa p. t.: Mat. do Ukr. Bibliogr., L'viv 1924 s. 59].

119. *Bibliografija istorii Ukraïny*, Rossiï ta ukraïns'koho prava, krajeznavstwa i jetnol'ogiï za 1917—1927 (Nauk. Zbirn. Charkivs'koï nauk. doslidčoï katedry ist. ukr. kul'tury, VIII, z. I). Charkiv 1930, s. IV + 145.

120. *Bibliografija istoryčnoï literatury* za 1928 (Tamże, VIII, z. II). Charkiv 1930, s. 50.
R: Klymenko P. Bibliol'ogični Visti, 1930, nr 4 (25), 106—14. Jasins'kyj M. Ukraïna, 1930, XLI, 205—9. [Recenzje do obu poprzednich pozycyj].

121. *Zajkin V.* Ukrainskaja istoričeskaja literatura poslědnich lět. Na Čužoj Storoně, 1925, XII, 236—51 i odb. (s. 16).

122. *Maksymenko F.* Materjaly do krajeznavčoï bibliografiï Ukraïny 1847—1929. (Vsenarodnja Bibl. Ukraïny). Kyïv 1930, s. XIX + 264.

123. *Kaczmarczyk Kazimierz*. Bibliografia Krakowa za rok 1912. Roczn. Krak. XV [1913], 205—33.
Toż za rok 1913. Tamże, XVI [1914], 205—40 i odb. (K. 1914, s. 36).
R: J. S. Przyszła historia. Słowo Polskie, XIX 1914, nr 72.

124. *Lipska Helena*. Bibliografia miasta Krakowa 1914—1918. K. 1926, s. 86 + nl. (Odb. z Roczn. Krak. XX 1926).

125. *Wierkowski Józef*. Czasopisma wychodzące we Lwowie. Lwów, jego rozwój i stan kulturalny. Lw 1907, 478—82.

126. *Zieleniewski M.* Bibliografia Krynicy. K. 1881, s. 5.

127. *Janiszewski Tomasz*. Bibliografia zakopiańska. K. 1889, s. 17 (odb. z Przegl. Zakopiańskiego).

128. *Londzin Józef.* Bibliografia druków polskich w Księstwie Cieszyńskim od r. 1716 do r. 1904. Cieszyn 1904, s. 38.
R: Udziela Seweryn. Lud, XI [1905], 109—11.

129. *Tenże.* Uzupełnienia do „Bibliografii druków polskich w Księstwie Cieszyńskim od r. 1716 do r. 1904" jako też bibliografia nowszych druków aż do roku 1922. Cz. I (A—O). Cieszyn 1922 s. 35.

130. *Zeitschrift der Historischen Gesellschaft für die Provinz Posen* [podaje w latach 1888—1899 (Roczn. IV—XIV) bibliografię bieżącą, dotyczącą Poznańskiego].

131. *Historische Monatsblätter für die Provinz Posen* [kontynuuje w latach 1900—1917 (t. I—XVIII) powyższą bibliografię].

132. *Deutsche Wissenschaftliche Zeitschrift für Polen* [kontynuuje w t. VI i VIII (1925, 1926) powyższą bibliografię za lata 1918—1925].

133. *Forschungen zur Brandenburgischen und Preussischen Geschichte* [od r. 1888 zawiera w każdym tomie dział bibliograficzny p. t. Neue Erscheinungen].

134. *Dobrzyńska-Rybicka, Koehlerówna.* Zestawienie literatury polskiej odnoszącej się do historii Wielkiego Księstwa Poznańskiego na rok 1916. Roczn. Tow. Przyj. N. Pozn. XLIV 1917, 456—65.

135. *Też.* Druki Wielkopolskie z r. 1916. Tamże, XLIV, 442—55.

136. *K[aczmarczyk] K[azimierz].* Bibliografia historyczna ziem zachodnich za r. 1925. Roczn. Hist. I 1925, 303—6. Uzup.: Wojtkowski Andrzej. Tamże, II 1926, 292—301.

137. *Loewe V.* Bibliographie der schlesischen Geschichte. Breslau 1927, s. 587.
R: Dersch W. Zft für Gesch. Schlesiens, 1928, LXII, 356—8. Randt E. Zentralbl. für Bibliothekswesen, XLV 1928, 203—4. Tenże. Hist. Zft 1928, CXXXVIII, 714—5. Sch. Forsch. zur randenburgischen und preussichen Gesch.. XLI, 224. Gruhn H. Der Wanderer in Riesengebirge, 1928, XLVIII, 90. Korrespondentzbl. der Gesamtver. der Deutschen Gesch. und Altertumsver. 1928, LXXVI, 230.

138. *Kaisig K., Bellée H.* Deutsches Grenzland Oberschlesien. Ein Literaturnachweis. Unter Mitarbeitung von L. Vogt. Gleiwitz 1927, s. XIII + 616.
R: Dersch W. Zft für Gesch. Schlesiens, 1928, LXII, 358.

139. *Materiały do bibliografii Górnego Śląska.* Ekonomista, 1921, II, 200—23.

140. *Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu* [podają w latach 1898—1912 (Roczn. V—XIX) bibliografię bieżącą dotyczącą Zachodnich Prus i sąsiednich okolic polskich].

141. *Altpreussische Bibliographie* [za lata 1862—1906 podaje Altpreussische Mschr. 1864—1909, IV—XLVI. Za lata 1891—1894 jako oddzielne dodatki do roczników z lat 1892—1895, XXIX—XXXII].

Toż [za lata 1923—1929 podaje Altpreussische Forsch. 1924—1930, I—VII]. W. d.

142. *Altpreussische Monatschrift* [w latach 1865—1883 daje spisy i przeglądy literatury periodycznej, wychodzącej przeważnie w Prusach].

143. *Reicke R., Reicke E., Schaek.* Die landeskundliche Literatur der Provinzen Ost und Westpreussen. Z. I: Allgemeine Darstellungen und allgemeine Karten. Königsberg 1892, k. 3 + s. 71.
R: Sembrzycki Jan. Kwart. Hist. 1893, 303.

144. *Janowicz, Kołodziejczyk Edmund.* Bibliografia kaszubsko-pomorska [do r. 1908]. Gryf, 1909, s. 86—90, 109—16, 139—44, 276—83.

145. *Kołodziejczyk Edmund.* Bibliografia prac o Kaszubach. Ziemia, 1911, 375—6.

146. *Bibliografia Pomorska* z ostatniego dziesięciolecia. P. 1920, s. 4 nl.

147. *Ziegler H.* Geschichtliche und Landeskundliche Literatur Pommerns 1924—1926. Pommersche Jb. XXIV 1928, 127—86.

148. *Materiały do bibliografii Gdańska.* Ekonomista, 1924, III, 164—85, 1925, II, 180—8.

Etnografia i ludoznawstwo

149. *Bystroń Jan St.* Bibliografia etnografii polskiej T. I. K. 1929, s. VI + 160.
R: Bachmann Alfred. Lud, 1930, 120—1.

150. *Gawełek Franciszek.* Bibliografia ludoznawstwa polskiego. K. 1914, s. XLII + 328.
R: Pigoń St. Przew. Bibliogr. 1914, 182. Matusiak Sz. Ziemia, 1914, 271—2. Tenże. Przegl. Powsz. 1916, II, 362—4. Bystroń J. S. Kwart. Hist. 1915, 300—8.

151. *Fiszer Adam.* Dziesięciolecie ludoznawstwa polskiego (1914—1924). Zestawienie bibliograficzne. Lud, 1924, II, 147—63.

152. *Bachmann A.* Bibliografia ludoznawcza [za lata 1925—1928]. Lud, 1926, V, 140—4, VI, 140—55, VII, 161—75 i odb.

153. *Strzelecki Adolf.* Materiały do bibliografii ludoznawstwa polskiego. Cz. I: Zestawienie dzieł, rozpraw i artykułów za czas od r. 1878—1894. Wisła, 1896, s. 98—109, 318—39, 565—89, 786—95, 1897, 33—52, 326—39, 465—92, 655—71, 1898, 241—8, 524—36, 1899, 30—7, 127—34, 254—71, 416—26.

154. *Nilczyński Olgierd.* Bibliografia wydawnictw ludowych 1848—94. Lw 1894, s. 2 nl. + 150.

155. *Gawełek Franciszek.* Bibliografia ludoznawstwa litewskiego [całość obejmuje lata 1800—1910 włącznie]. Roczn. Tow. Przyj. N. w Wilnie, V 1914, 326—400.
R: Matusiak Sz. Przegl. Powsz. 1916, z. VI, 362—4.

156. *Zelenin D. K.* Bibliografičeskij ukazatel' russkoj etnografičeskoj literatury o vněšnem bytě narodov v Rossii 1700—1900 (žilišče, odežda, muzyka, iskusstvo, chozjajstvennyj byt). (Tr. Kom. po Sostavleniju Etnogr. Kart Rossii. Zap. Imp. Rossijskago Geogr. Ob. XLI, vypusk I). Peterburg 1913, s. XXXIX + 734.

157. *Instytut Bjelaruskaje Kul'tury.* Mater'jaly da bjelaruskaje bibliohrafii. T. IV: Etnohrafija. Bjelaruskaja etnohrafija v dosl'edach i mater'jalach. Ks. III. Mensk 1927, s. XI + 92.

158. *Andrijevs'kyj Oleksander.* Bibliografija literatury z ukraïns'koho fol'kl'oru t. I. (Mat. do Ist. Ukr. Etnogr. I). Kyïv 1930, s. XXVII + 821+1 nl.

159. *Boehlich E.* Bibliographie der schlesischen Volkskunde. Cz. I—II (Schlesische Bibliographie, III). Breslau, 1929—1930, s. XXXII + 877.
R: Hippe M. Zft. für Gesch. Schlesiens, 1930, LXIV, 299—300.

Słowianoznawstwo

160. *Kołodziejczyk Edmund.* Bibliografia słowianoznawstwa polskiego. K. 1911, s. XX + 303.

161. *Francev V. A.* Bibliografija polskago slavjanověděnija. Wa 1912, s. 26.

Zagadnienia polityczne

162. *Hirszberg Aleksander.* Bibliografia powstania narodu polskiego z r. 1830/31 [obejmuje lata 1815—1831]. Lw 1882, s. XI + 123 + 1 nl.

Kraśnicki Tadeusz. Indeks nazwisk osób i miejscowości do Bibliografii... Lw 1883, s. 23.
Por. 73.

163. *Gąsiorowski Janusz.* Bibliografia druków dotyczących powstania styczniowego 1863—5. Wa 1923, s. 394 + VI.
R: Dzwonkowski Włodzimierz. Przegl. Humanist. II 1923, 393. Maliszewski Edward. Bellona, 1924, XIV, 313—5.

164. *Meisels Wojciech.* Italia a powstanie styczniowe. Bibliografia. K. 1926, s. 30 + 1 nl.

165. *Maslovskij S. D.* Sistematičeskij ukazatel' knig [Bibl. Voennoj Akad.] 1832 — 1910 g. Vypusk I: Voennaja istorija. [Książki dotyczące powstania listopadowego s. 350—5, powstania styczniowego 412—5].

166. *Vol'cenburg O. E.* Bibliograficeskij putevoditel' po revoljucii 1905 goda. Sistematičeskij obzor knig i žurnalnych statej o perwoj russkoj revoljucii sostavil... pri učastii členov Bibliogr. Kom. Leningradskago Gubpolitprosveta. Leningrad 1925, s. 253.
R: Bočarov J. Katorga i Ssylka, 1926, nr 4 (25), 259—61.

167. *Mežov V. I.* Sibirskaja bibliografija. Ukazatel' knig i statej o Sibiri na russkom jazykě i odněch tol'ko knig na inostrannych jazykach za ves' period knigopečatanija. Peterburg 1891—1892, t. I—III i indeks.

168. *Nikitina E.* Ostrov Sachalin, kak mesto ssylki. Bibliografičeskaja spravka. Katorga i Ssylka, 1926, nr 6 (27), 182.

Historia Wojskowa

169. *Daszkiewicz Kazimierz, Gąsiorowski Janusz.* Polska Bibliografia Wojskowa. Wa 1921—1923, cz. I, t. I [do r. 1904] s. 250 + 6 nl., t. II [1905—1920] s. 176 + 40 nl, dodatek s. 39.
R: Lam St. Książka 1922, 65. Wierczyński St. Przegl. Warsz. I 1922, 439.

170. *Bibliografia historyczno-wojskowa* [obejmuje wydawnictwa z lat 1912—28, dotyczące historii polskiej do 1863 oraz wydawnictwa z lat 1927—8 z zakresu historii powszechnej do 1914]. Przegl. Hist. Wojsk. I 1929, 317—42.

Przegląd literatury historyczno-wojskowej [za rok 1929 i uzup. za 1927, 1928]. Tamże, II 1930, 377—410.

171. *Bellona* [od 1918 stale podaje komunikat bibliograficzny Centralnej Biblioteki Wojskowej, od 1921 jako oddzielny dodatek]. w. d.

Prawo i stosunki społeczno-ekonomiczne

172. *Suligowski Adolf.* Bibliografia prawnicza polska XIX i XX wieku. Poprzedzona słowem wstępnym i rzutem oka na twórczość piśmienniczą prawników polskich w ciągu XIX i pierwszego dziesięciolecia XX w. (Wydawnictwo im. Wład. Andrychiewicza). Wa 1911, s. XCV + 538.
R: Sochaniewicz Kazimierz. Pam. Lit. im. Adama Mickiewicza, XI 1912, 696—8. Kozłowski Wł. M. Myśl i Życie, 1912, nr 1, 25—6.

173. *Łoza St.* Hoesicka bibliografia prawnicza polska 1918—1928. Zestawił... przejrzał i słowem wstępnym poprzedził Henryk Mościcki. Wa 1930, s. 2 nl. + 181.

174. *Niemirowski Adam.* Bibliografia powszechna notariatu (Biblioteka Umiejętności Prawnych). Wa 1884, s. 303.

175. *Maunier René.* Manuel bibliographique des sciences sociales et économiques. Paris 1920, s. XVI + 228.

176. *Rudzińska R.* Bibliografia pracy społecznej 1900—1928 (Prace Seminarium Bibliogr. Studium Pracy Społeczno-Oświatowej Wolnej Wszechnicy Polskiej, nr 2). Wa 1929, s. XXXVI + + 285.

177. *Podwiński Stanisław.* Bibliografia polskiej literatury o samorządzie terytorialnym 1860—1. VII. 1925 (Biblioteka Samorządu). Wa 1926, s. XV + 1 nl. + 184.

178. *Stamhammer Joseph.* Bibliographie des Sozialismus und Communismus. Jena, 1893—1909, t. I—III.

179. *Bibliografia polska wychodźcza* [dotyczy emigracji w Ameryce]. Przegl. Emigracyjny, 1892, I, 65—8, 86—7.

180. *Bałaban Majer.* Przegląd literatury historii Żydów w Polsce [1899—1908]. Kwart. Hist. 1903, 475—86, 1904, 635—40, 1908, 494—524 i odb. (Lw 1909, s. 35).

181. *Sistematičeskij ukazatel' literatury o evrejach* na russkom jazykě so vremeni vvedenija graždanskago šrifta (1708) po dekabr' 1889 g. Peterburg 1892, s. VIII + 1 nl. + 568.

182. *Materiały do bibliografii ekonomicznej* w języku polskim. Z. I: Zagadnienia teoretyczne, historia doktryn ekonomicznych i podręczniki. Wa 1923, s. 77 (odb. z Ekonomisty).

183. *Skalski Witold.* Bibliografia polskiej literatury handlowej ostatnich 16 lat (1900—1915). (Wydawnictwo Akademii Handlowej w Krakowie, nr 11). K. 1916, s. 39.

184. *Szromba Stanisław Marian.* Polska literatura spółdzielcza (Biblioteka Spółdzielcza, nr 6). K. 1926, s. 115.

185. *Gessner Witold.* Przyczynek do bibliografii dróg komunikacji wodnej na ziemiach polskich. Ekonomista, 1918, III, 171—82.

186. *Kucharzewski Feliks.* Bibliografia polska techniczno-przemysłowa, obejmująca prace drukowane oddzielnie w czasopismach lub znane z rękopisów we wszystkich działach techniki i przemysłu do końca 1874 r. Wa 1894, s. XX + 327.

187. *Przyrembel Z.* Polska bibliografia cukrownicza 1799 — 1929. Wa 1930, s. 91.

188. *Sienkiewicz Jan.* Materiały w sprawie parcelacji. Bibliografia. Ekonomista, 1919, I, 151—70.

189. *Rewieński Stanisław.* Bibliografia rolniczo-technologiczna od 1800 aż do naszych czasów. Encykl. Rolnicza 1889, I, 339—450 i odb. (Wa 1889, s. 123).

190. *Tutkovs'kyj P. A.* Materjaly dlja sil's'ko-hospodars'koï bibliografiï Ukraïny. Vypusk I, Kyïv 1924, s. 48.

Wychowanie i szkolnictwo

191. *K. ks.* Wiadomość o pismach i dziełach pedagogicznych polskich od r. 1500 do 1853 włącznie. Szkoła Polska [Estkowskiego], 1853, V, 204—66.

192. *Bibliografia pedagogiczna polska.* Encykl. Wychowawcza II, 102—83.
Według H. Ułaszyna (Przew. Bibliogr. 1901, 97), autorem jest Władysław Wisłocki; patrz Hahn. s. 47.

193. *Karbowiak Antoni.* Polska literatura pedagogiczna na obczyźnie 1830—1909. Szkoła, 1909, nr 103, 162, 203, 281, 465.

194. *Bałaban Józef.* Bibliografia pedagogiczna polska w ostatnim dziesięcioleciu 1890—1900. Kalendarz Szkoły na rok 1901. Lw 1901, 21—57 i odb.

195. *Karbowiak Antoni.* Bibliografia pedagogiczna [za lata 1901—1910]. Lw—Wa 1920, s. 4 nl. + 340 + IV.
R: Kopczewski Wł. Przegl. Pedag. 1920, 229—31.

196. *Knot A.* Bibliografia historii szkolnictwa i wychowania w Polsce za 1924—1927. Minerwa Polska, 1927, 100—4, 196—8, 309—10, 439—41.

Historia literatury i sztuki

197. *Wisłocki Władysław.* Bibliografia z zakresu historii literatury i oświaty w Polsce z r. 1877—1878. K. 1878, s. 38 (odb. z Arch. Kom. do Dziejów Lit. i Ośw. w Polsce, I).
Toż od czerwca r. 1878 do września r. 1881. K. 1882, s. 139 (odb. z Arch. Kom. do dziejów literatury i oświaty w Polsce, II).

198. *Korbut Gabriel.* Literatura polska od początków do wojny światowej. Książka podręczna informacyjna dla studiujących naukowo dzieje rozwoju piśmiennictwa polskiego. Wa 1929—1933 wyd. 2-e, t. II—IV i I t. dopełnień [t. II od wieku XVIII do r. 1820, t. III od 1820 do 1863, t. IV od r. 1864 do 1914].
R. [Wyd. 1-ego]: Lam Stanisław. Literatura Polska w oświetleniu G. Korbuta. Przew. Nauk. i Lit. 1918, 948—60. Tenże. Toż. Dz. Powsz. 1919, nr 213—6 i odb. (Wa—K. s. 30).

199. *Lipska Helena.* Bibliografia historii sztuki polskiej za czas od 1919—1924. Przegl. Hist. Sztuki, 1929, I, 132—56.

Zagadnienia religijne

200. *Hurter H.* Nomenclator literarius recensioris theologiae catholicae theologos exhibens qui inde a concilio Tridentius floruerunt aetate, natione, disciplinis distinctos. T. III [1764—1894]: Oeniponte 1895 wyd. 2-e, s. VII + 1746 szpalt + LXII.

201. *F. A.* Bibliografia do dziejów archidiecezi [warszawskiej]. Wiad. Archidiecezjalne Warsz. 1918, nr 5—6, 306—14.

202. *Rokoszny J.* Bibliografia kościołów diecezii sandomierskiej. Kron. Diecezji Sandomierskiej, 1909, czerwiec.

203. *Szeruda Jan.* Bibliografia polsko-ewangelicka XIX i XX wieku. Roczn. Ewangelicki, 1925, 327—416 i odb. (Wa 1925, s. 92 + 4 nl.).

Biblioteki i archiwa

204. *Spis ważniejszych wydawnictw* i prac tyczących się polskich archiwów państwowych. Archeion, 1927, II, 194—207.

205. *Hortschansky Adalbert.* Bibliographie des Bibliotheks- und Buchwesens [za lata 1904—11, 1922—5] (Beihefte zum Zentrallbl. für Bibliothekswesen nr 29, 31, 32, 34, 36, 39, 40, 42, 51, 54, 56, 58). Leipzig 1905—1912, 1923—1927 [Lata 1922—5 opracowali inni autorzy].

206. *Oesterreichische Bibliographie des Bibliothekswesen* [za lata 1909/10—1911/12]. Wien, 1910—1912 [3 dod. do Zft des Oesterreichischen Ver. für Bibliothekswesen].

207. *Mez'er A. V.* Slovarnyj ukazatel' po knigovedeniju. Leningrad 1924, s. XI + 926 szpalt + VIII.

Kartografia

208. *Callier Edmund.* Spis map geograficznych w zbiorach Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego. Dod. do Spraw. z Czynności Tow. Przyj. N. Pozn. z r. 1883. P. 1884, s. 115.

209. *Sawicki Ludomir.* Spis map Archiwum Wojennego w Wiedniu, odnoszących się do ziem polskich (Przyczynki do Bibliografii Kartograficznej Ziem Polskich, I). Wa 1921, s. XIX + 3 nl. + 241 + 1 nl. + III + 1 nl.

210. *Tutkovs'kyj Pavlo.* Materjaly dlja bibliografiï mapoznavstva Ukraïny. Mapy, pljany, atljasy, al'bomy, mapoznavča literatura. (Zbirn. Ist.-Filol. Vid. Ukr. Akad. N. nr 16). Kyïv 1924, Cz. I s. 63.

DZIAŁ II. ENCYKLOPEDIE

Podane tu są encyklopedie powszechne (Encyklopedie specjalne i fachowe—przy poszczególnych częściach i działach).

Z encyklopedyj polskich podano jedynie większe, a z mniejszych najnowsze (wykaz dawniejszych encyklopedyj polskich patrz Hahn, Bibliografia bibliografij polskich. Lwów 1921, pozycje 104—134).

Z encyklopedyj obcych podano encyklopedie narodów wielkich oraz sąsiednich.

211. *Encyklopedia powszechna S. Orgelbranda.* Wa 1859—1868, t. I—XXVIII.

212. *Toż.* Wa 1872—1876, t. I—XII; 1879 suplement.
„ Nowe stereotypowe wydanie. Wa 1883—1884, t. I—XII i I—II suplementów.

213. *Toż.* Wa 1898—1904, t. I—XVIII, 1911—1912, t. I—II suplementów.

214. *Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana.* Wa 1892—1914, t. I—LV [niedokończona: doprowadzona do wyrazu „Patrokles"].

215. *Encyklopedia ilustrowana wiadomości pożytecznych M. Arcta.* Wa 1899, s. 1080.

216. *Ilustrowana encyklopedia Trzaski, Ewerta i Michalskiego.* Wa. [1925—1928], t. I—V.

217. *Encyklopedia powszechna w dwu tomach Trzaski, Ewerta i Michalskiego.* Wa [1927], t. I. s. 1264, t. II, s. 1242.

218. *Encyklopedia powszechna Ultima Thule.* Wa 1927—1937, t. I—IX [do litery Q; dalsze w druku].

219. *Enciklopedičeskij slovar' F. A. Brokgauza i I. N. Efrona.* Peterburg 1890—1904, t. I—XLI [są też wydania w 82 tomach]; 1906—1907, t. I—IV suplementów.

220. *Novyj enciklopedičeskij slovar' F. A. Brokgauza i I. N. Efrona.* Peterburg 1911—1917, t. I—XXIII [wydanie niedokończone].

221. *Bol'šaja sovetskaja enciklopedija.* Moskva 1926—1938. Wydawnictwo obliczone na 65 t.; dotychczas ukazały się tomy I—XL, LVI—LXV.

R: E[ttinger] P[aweł]. Polonica w Encyklopedii sowieckiej. Przew. Bibliogr. 1927, nr 7—8, 348.

222. *Malaja sovetskaja enciklopedija.* Moskva 1928—1931, t. I—X. W r. 1933 rozpoczęto druk drugiego wydania.

223. *Meyers Lexicon.* Leipzig 1924—1933 wyd. 7-e, t. I—XV i Atlas-Ergänzungsband (t. I).

224. *Der Grosse Brockhaus.* Handbuch des Wissens. Leipzig 1928—1935 wyd. 15-e, t. I—XXI [t. XXI uzupełniający].

225. *Ottuv slovník naučny.* Illustrovana enciklopedia obecných vědomostí. Praha 1888—1909, t. I—XXVIII [XXVIII dodatki].

Tož. Nove doby. Dodatki k velikemu Ottovu slovniku naučnemu. Praha, 1930—1934, t. I—V.

226. *Masarykuv slovnik naučny.* Lidova encyklopedia všéobecnych vědomostí. Praha — [Żywiec] 1925—1933, t. I—VII.

227. *A. Franklin Kezi Lexicona.* Budapest 1911—1912, t. I—III.

228. *Dictionarul enciclopedic ilustrat „Cartea Romanesco".* Partea I: Dictionarul limbii romane diu trecut si de astari. Partea II: Dictionarul istorii si geografie universel. Bucaresti b. r. w.

229. *Grand dictionnaire universel du XIX siècle par Pierre Larousse.* Paris 1865—1884, t. I—XV i I—II suplementów.

230. *Larousse du XX siècle.* Paris [1928—1933], t. I—VI.

231. *La Grande Encyclopédie,* inventaire raisonné des sciences, des lettres et des arts, par une société de savants et de gens des lettres. Paris [1885—1901], t. I—XXXI.

232. *Enciclopedia Italiana* di scienze, lettere ed arti. [Milano] 1929—1936, t. I—XXXII i I—IV dodatków.

233. *The Encyclopedia Britanica.* London—New York 1929 wyd. 14-e, t. I—XXIV.

234. *The Encyclopedia Americana.* New York—Chicago 1929 wyd. 2-e, t. I—XXX.

235. *The New International Encyclopaedia.* New York 1925—1926, t. I—XXV [XXIV, XXV suplementy].

DZIAŁ III. OPRACOWANIA HISTORII POWSZECHNEJ

Dział ten zawiera opracowania ogólne historii powszechnej oraz dziejów poszczególnych narodów Europy i Ameryki w wieku XIX. Historie narodowe podane są z powodu łączności polskiej akcji politycznej z dziejami innych narodów oraz ze względu na istnienie w poszczególnych krajach ośrodków polskiej emigracji politycznej i ekonomicznej.

W obrębie poszczególnych rozdziałów, względnie poddziałów, materiał zgrupowano pod kątem widzenia jego wartości; w obrębie tych grup przyjęto układ chronologiczny według roku wydania poszczególnych prac; przy pracach mających parę wydań decydujący jest rok ostatniego wydania (przed r. 1930). Dzieła jednego autora, bez względu na ich rok wydania, zgrupowane są obok siebie.

Przy opisie dzieł zbiorowych, znanych pod nazwiskiem wydawców, nazwiska ich umieszczono na czele pozycyj bibliograficznych. W pracach wielotomowych, obejmujących większy okres czasu, niż to uwzględnia bibliografia, po tytule dzieła wymienione są tomy odnoszące się do lat 1815—1914 z danymi, które jedynie ich dotyczą.

1. OPRACOWANIA OGÓLNE HISTORII POWSZECHNEJ

Opracowania, podane w tym rozdziale, podzielono na prace w językach obcych i polskim. W grupie obcych wyrzucono na plan pierwszy najważniejsze podręczniki; na końcu tej grupy

podano parę wydawnictw ciągłych (roczników) o charakterze kronikarskim. W grupie prac polskich uwzględnione są również dawne podręczniki szkolne Zakrzewskiego i Szelągowskiego ze względu na ich wartość jako kompendiów.

Obce

236. *Oncken Wilhelm.* Allgemeine Geschichte in Einzeldarstellungen. Dział IV t. II—VI i indeks: Berlin 1883—1892.
Dział IV t. II: Flathe Theodor. Das Zeitalter der Restauration und Revolution 1815—1851 [tłum. włoskie Giovanni Cerquetti], t. III: Bulle Const. Geschichte des II-n Kaiserreiches und des Königreiches Italien, t. IV: Hopp Ernst Otto. Bundesstaat und Bundeskrieg in Nordamerika, t. V: Bamberg Felix. Geschichte der orientalischer Angelegenheit im Zeitraume des Pariser und des Berliner Frieden, t. VI: Oncken Wilhelm. Das Zeitalter des Kaisers Wilhelm I, cz. I—II; Henne am Rhyn Otto. Namen und Sachregister...

237. *Stern Alfred.* Geschichte Europas seit dem Wiener Verträger von 1815 bis zu Frankfurter Frieden von 1871. Stuttgart 1894—1924, t. I—X.
Dział I t. I—III (og. zb. I—III) obejmuje lata 1815—1830, dział II t. I—III (og. zb. IV—VI) 1830—1848, dział III t. I—IV (og. zb. VII—X) 1848—1871. Tomy I—IV og. zb. wyszły w drugim wydaniu w latach 1913—1921.

238. *Cambridge Modern History* planned by the late Lord Acton. T. X—XIV. Cambridge 1907—1926.
T. X: Restoration, t. XI: Growth of nationalities, t. XII: Latest Age, t. XIII: Genealogical tables and general index, t. XIV wyd. 2-e: Atlas.

239. *Lavisse Ernest, Rambaud Alfred.* Histoire générale du IV-e siècle à nos jours sous la direction de... t. X—XII: Paris 1924—1925 wyd. 3-e.
T. X: Les monarchies constitutionnelles 1815—1847, t. XI: Révolutions et guerres nationales 1848—1870, t. XII: Le monde contemporain 1870—1900. Poprzednie wydanie tłumaczone na rosyjski.

240. *Halphen Louis, Sagnac Philippe.* Peuples et civilisations. Histoire générale publiée sous la direction de... T. XV: Weill Georges. L'éveil des nationalités et le mouvement libéral 1815—1848. Paris 1930, s. 591. [Po r. 1930 wyszły tomy XVIII i XIX obejmujące lata 1878—1918].

241. *Weber Georg.* Allgemeine Weltgeschichte. T. XIV—XV: Leipzig 1879—1880.
T. XIV obejmuje okres 1798—1830, t. XV 1830—1880. Do całości dzieła są 4 indeksy. W latach 1882—1889 ukazało się 2-e wyd. całego dzieła.

242. *Tenże.* Lehr und Handbuch der Weltgeschichte. T. IV: Neueste Zeit bearbeitet von A. Baldamus und F. Moldenhauer.

Vorgeführt von H. Schmidt-Breitung. Leipzig 1921 wyd. 22-e, s. XXV + 1041.

243. *Bulle C.* Geschichte der neuesten Zeit 1815—1885. Leipzig—Berlin 1888 wyd. 2-e, t. I—IV.

244. *Jaeger Oskar.* Geschichte der neuesten Zeit vom Wiener Congress bis zur Gegenwart. Berlin 1890 wyd. 3-e, t. I—III.

245. *Debidour A.* Histoire diplomatique de l'Europe depuis l'ouverture du Congrès de Vienne jusqu'à la fermeture du Congrès de Berlin 1814—1878. Paris 1891, t. I s. XII + 460, t. II s. 2 nl. + 600 [tłum. na rosyjski].

Tož. Depuis le Congrès de Berlin jusqu'à nos jours... Paris 1919—1920, cz. I s. XII + 359, cz. II, s. 379.

246. *Karěev Nikolaj.* Istorija Zapadnoj Evropy v novoe vremja. Razvitie kul'turnych i social'nych otnošenij. T. IV—VI [t. VI 2 części]: Peterburg 1894—1910 [nowe wydanie t. V w r. 1916].

247. *Tenže.* Obščij kurs istorii XIX i XX veka do načala mirovoj vojny. V dvuch častjach C. I: Političeskija, social'nyja i nacional'nyja dviženija. Ekonomičeskoe razvitie i smeny umstvennych tečenij. Meždunarodnyja otnošenija. Moskva 1919 wyd. 2-e, s. VII + 385.

248. *Tenže.* Istorija Zapadnoj Evropy v načale XX veka. Moskva 1920, s. VIII + 506.

249. *Tenže.* Devjatnadcatyj vek, period ot 1814 do 1859 g. Petrograd 1923, s. 120.

250. *Pflugk-Harttung J., Herre P.* Weltgeschichte. Die Entwickelung der Menschheit im Staat und Gesellschaft in Kultur und Geistesleben herausgegeben von... T. VI: Geschichte der Neuzeit. Das Nationale und Soziale Zeitalter seit 1815. Berlin (Ullstein) 1908, s. 13 nl. + 625 + 22 nl.
Tłum. na rosyjski z uzupełnieniami (Peterburg 1910).

251. *Helmolt H. F.* Weltgeschichte herausgegeben von A. Tille. Leipzig—Wien 1913—1922 wyd. 2-e, t. I—IX [układ dzieła geograficzno-etniczny].

252. *Kralik Richard.* Allgemeine Geschichte der neuesten Zeit von 1815 bis zur Gegenwart. Graz-Wien 1915—1923, t. I—V [t. VI obejmuje lata 1914—1918].

253. *Driault E., Monod G.* Histoire politique et sociale. Evolution du monde moderne 1815—1915. Paris 1916, s. 2 nl. + IV + VII + 699.
Tłum. polskie Justyny Jastrzębskiej: Dzieje polityczne i społeczne XIX w. Dodatek: M. Handelsman. Sprawa polska w XIX wieku. Wa 1920, s. 568 + 2 nl.

254. *Bourgeois Emile.* Manuel historique de politique étrangère. T. II—IV [1789—1919]: Paris 1919—1927.

255. *Fueter Edward.* Weltgeschichte der letzten Hundert Jahre 1815—1920. Zürich 1921, s. VII + 674.

256. *Gooch G. P.* History of Europe 1878—1919. London 1923, s. VI + 728.

257. *Ashley P.* Twice fifty years of Europe 1814—1914. London 1924, s. 310.

258. *Fylfe C. A.* History of modern Europe [obejmuje lata 1792—1878]. London 1924, t. I s. 588, t. II s. 590.
Wyd. wcześniejsze tłum. na rosyjski w r. 1889.

259. *Egelhaaf G.* Geschichte der Neuzeit von Wiener Kongress bis zur Gegenwart. Stuttgart 1924—1925 wyd. 9-e, t. I—IV.

260. *Seignobos Charles.* Histoire politique de l'Europe contemporaine 1814—1914. Evolution des partis et des formes politiques. Paris 1924—1926 wyd. 7-e, cz. I—II s. XIV + 1231.
Tłum. polskie wcześniejszego wydania: Dzieje polityczne Europy współczesnej. Rozwój stronnictw i form politycznych 1814—1899. Przekład redagowany i uzupełniony historią lat 1896—1899. Wa 1900, t. I—II s. 1+813+IX.
R: Turn. Prawda, 1899, nr 11.

261. *Lindner Theodor.* Weltgeschichte der letzten 100 Jahre. 1815—1914. Stuttgart 1926, t. I s. 461, t. II s. 524.

262. *Grant A. J., Temperley H. W. V.* Europe in the XIX-th. century 1789—1914. London 1927 [następne wydanie o zmienionym tytule w 1934].

263. *Schnabel Fr.* Geschichte der neuesten Zeit von der französischen Revolution bis zur Gegenwart. Leipzig 1928 wyd. 6-e.

264. *Hauser Henri.* Histoire diplomatique de l'Europe (1871—1914) publiée sous la direction de... Paris 1929, t. I s. 3 nl. + 476 + 1 nl., t. II s. 3 nl. + 389 + 1 nl.

265. *Tarle E. V.* Evropa ot Venskago Kongressa do Versal'skogo mira 1814—1919. Leningrad b. r. w., s. 198.

266. *Capefigue J. B. H. R.* Histoire de l'Europe depuis l'avènement de Louis Philippe. Paris 1845, t. I—X.

267. *Alison Archibald.* History of Europe from the fall of Napoleon in 1815 to the accession of Louis Napoleon in 1852. London 1863, t. I—IX.

268. *Leixner Otto.* Unser Jahrhundert. Ein Gesammtbild der wichtigsten Erscheinungen auf dem Gebiete der Geschichte, Kunst, Wissenschaft und Industrie der Neuzeit [do roku 1880]. Stuttgart 1882—1883, t. I s. XI + 636 t. II s. XIV + 845.

Tłum. polskie F. Rawity Gawrońskiego: Wiek XIX. Obraz ważniejszych wypadków na tle cywilizacji w dziedzinie historii, sztuki, nauki, przemysłu i polityki. Wa 1895, t. I s. 463 + VI, t. II s. 548 + VI.

269. *Rose J. Holland.* A century of continental history 1780—1881. London 1889, s. 408.

270. *Tenże.* Development of European nations 1870—1921. London 1926 wyd. 6-e, s. 698.

271. *Müller Wilhelm.* Politische Geschichte der neuesten Zeit 1816—1890. Mit besonderer Berücksicht Deutschlands. Stuttgart 1890 wyd. 4-e, s. XXIV + 576.

272. *Schmidt-Weissenfels.* Das neunzehnte Jahrhundert. Geschichte seiner ideellen, nationalen und Kulturentwickelung [do r. 1873]. Berlin 1890, s. VIII + 478.

273. *Cantu Cesare:* Storia universale... interamente reviduta dall'autore e portata sino agli ultimi eventi. T. XI—XII: Torino 1891 wyd. 10-e, t. XI s. VIII + 607; t. XII s. 427.
Tłum. polskie wydania wcześniejszego: Historia powszechna... przełożona przez Leona Rogalskiego (częściowo przez Henryka Lewestama). T. XI: Wa 1857, s. 980.

274. *Andrews Charles M.* The historical development of modern Europe from the Congress of Vienne to the present time [do r. 1897]. New York 1896—1898, t. I—II.
Tłum. na rosyjski Lučickoj, Moskva 1899.

275. *Sypniewski Alfred Odrowąż.* Geschichte der neuesten Zeit vom Jahre 1816 bis auf die Gegenwart mit besonderer Berücksichtigung Oesterreichs und Deutschlands. Stryj 1896 wyd. 4-e, s. VIII + 300.
Tłum. polskie Kazimierza Króla: Dzieje czasów najnowszych od r. 1815 do dni naszych. K. 1899 wyd. 2-e, s. 287.

276. *Spamers Illustrierte Weltgeschichte.* T. IX—XI [1808—1898]: Leipzig 1897—1898, t. IX s. XIV + 784, t. X s. XII + 607; t. XI Register s. 356.

277. *Lenz M.* Die grossen Mächte. Ein Rückblick auf unser Jahrhundert. Berlin 1900, s. 158 [także w Deutsche Rundschau, 1900, CII].

278. *Philips W. Alison.* Modern Europe 1815—1899. Periods of European history. London 1901.

279. *Tračevskij A.* Novaja istorija. T. II [obejmuje lata 1750—1848]: Peterburg 1908, s. V + 720.

280. *Ardašev P. N.* Istorija Zapadnoj Evropy v novějšeje vremja ot konventa do našich dnej. (Dopolnenie k lekcijam po vsemirnoj istorii profesora M. N. Petrova t. V). Peterburg 1910, cz. I s. IX + 215, cz. II s. VII + 248.

281. *Hawkesworth C. E. M.* The last century in Europe 1814—1910. London 1913.

282. *Ral'cevič V. H., Vasil'ev V. N.* Kratkaja novějšaja istorija 1814 — 1914. Peterburg 1914, s. VIII + 261.

283. *Morris J. E.* Europe in the XIX century 1815—1878. Cambridge 1916, s. 284.

284. *Mowat R. B.* A history of European diplomacy 1815—1914. London 1922, s. VIII + 308.

285. *Preller Hugo.* Weltgeschichtliche Entwickelungslinien von XIX zum XX Jahrhundert in Kultur und Politik (Aus Natur und Geisteswelt, nr 734). Leipzig—Berlin 1922, s. 115.

286. *Šusta Jos.* Déjiny Europy w letech 1812—1870. Praha 1922—1923, t. I s. XI + 306, t. II cz. I s. 176, cz. II s. 180 [doprowadzone do r. 1848].

287. *Windelband Wolfgang.* Die auswärtige Politik der Grossmächte in der Neuzeit 1494 bis 1919. Stuttgart—Berlin 1922 [wyd. 3-e w 1936].

288. *Donati Donato, Carli Filipo.* L'Europa nel secolo XIX. Publicazione diretta dal... T. I: Storia politica. Padova 1925, s. 626.

289. *Sergeev V. S.* Istorija Evropy XIX—XX v. Moskva—Leningrad 1925, t. I s. 300, t. II s. 208.

290. *Bidlo Jaroslav.* Déjiny Slovanstva. Praha 1927, s. 292 + 3 nl.

291. *Propyläen Weltgeschichte* herausgegeben von Walter Goetz. Der Werdegang der Menschheit in Gesellschaft und Staat, Wirtschaft und Geistesleben. T. VII—VIII [obejmują lata 1789—1890]: Berlin 1929—1930, t. VII s. XXIV + 598, t. VIII s. XVI + 623.

---

292. *Venturini Carl* (kontynuator). Chronik des neunzehnten Jahrhunderts von G. G. Bredow. T. XII—XXIV [dotyczą lat 1815—1827]: Altona (t. XXIII i XXIV—Leipzig) 1815—1829.

293. *Lesur Charles Louis.* Annuaire historique universel... [za lata 1818—1842]. Paris 1819—1843.

294. *Europäische Geschichtskalender* begründet von H. Schultess [za lata 1860—1914]. Nördlingen 1861—1885; nowa serja: Nördlingen und München 1886—1915, w. d.

295. *Politische Geschichte* den Gegenwart begründet von Wilhelm Müller [za lata 1867—1891]. 1868—1900.

296. *Viallate A., Candel M.* La vie politique dans les deux mondes publiée sous la direction de... Paris 1907—1914, t. I—VII [obejmują okres od 1/X 1906 do 30/IX 1913].
Roczniki wyżej wymienione wyszły w wydawnictwie p. t.: Bibliothèque d'histoire contemporaine.

Polskie

Tłumaczenia polskie dzieł, pisanych w językach obcych — patrz nr 253 (Driault E.; Monod G.), nr 260 (Seignobos Ch.); nr 268 (Leixner O.); nr 273 (Cantu C.); nr 275 (Sypniewski A.).

297. *[Lelewel Joachim].* Wykład historii powszechnej T. V: Dzieje najnowsze [doprowadzone do r. 1850]. Wa 1850, s. 251 + V.

298. *Dzieje powszechne Ilustrowane.* Na podstawie najnowszych badań i dzieł historycznych opracowali przystępnie... pod kierunkiem L. Kubali. Cz. IV t. III: Od wielkiego przymierza i upadku państwa Napoleońskiego do r. 1901 według wydania Spamera, opracował Żegota Prawdzic. Wiedeń 1901, s. III + 1 nl. + 340.
Por. nr 276.

299. *Grabiec J. [Dąbrowski].* Dzieje współczesne 1871—1918. Wa 1918—1919, t. I s. IV + 1 nl. + 194, t. II s. VIII + 309.

300. *Szelągowski Adam.* Historia nowoczesna 1789—1914. Wa 1918, s. XIV + 688.

301. *Zakrzewski Wincenty.* Historia powszechna na klasy wyższe szkół średnich. T. III: Historia nowożytna. K.—Wa 1920 wyd. 9-e uzupełnił Ludwik Boratyński, s. X + 280.

302. *Obraz historii powszechnej* od r. 1830 do 1860. Przerobione z niemieckiego. Wa 1866, s. 185 + III.

303. *Hagen K.* Dzieje czasów najnowszych od upadku Napoleona do przednia roku 1848. Lw 1877, t. I s. 791 + 4 nl., t. II s. 771 + 4 nl.

304. *Dubiecki Marian.* Rys dziejów najnowszych od r. 1815 po 1875 z krótkim rzutem oka na dzieje lat 1876—1878. W. 1880, s. 452.

305. *Lata ostatnie* dziejów powszechnych od 1846 do dni dzisiejszych. Lw 1881 wyd. 2-e, s. 353.

306. *Lewald Karol.* Historia XIX wieku na podstawie źródeł i najnowszych opracowań (od r. 1800 do r. 1888). Wa 1888, s. IV + 634 + V.

307. *Historia XIX stulecia.* Dzieje polityki, literatury, sztuki, nauki, przemysłu i t. p. ... pod red. dr. Aleksandra Czachowskiego [dodatek do Gaz. Pol.] Wa 1901—1902, t. I—III.

2. DZIEJE ROSJI, LITWY, BIAŁORUSI I UKRAINY

Opracowania dziejów Rosji o charakterze propagandowo-politycznym umieszczone będą w części IV (Historia Polityczna). Pozycje dotyczące Litwy, Białorusi i Ukrainy podają opra-

cowania o charakterze ogólnych historyj narodowych; inne opracowania dziejów tych ziem, a w szczególności traktujące je w związku z historią Polski, patrz rozdział 3 Działu IV (Opracowania Historii Polskiej).

Rosja

308. *Istorija Rossii* v XIX věkě [praca zbiorowa obejmuje całość XIX wieku]. Peterburg b. r. w., t. I—IX.

309. *Schiemann Teodor.* Geschichte Russlands unter Kaiser Nicolaus I. Berlin 1904—1919, t. I—IV [t. I obejmuje panowanie Aleksandra I].

310. *Dovnar-Zapolskij M. V.* Obzor novějšej russkoj istorii. T. I [do r. 1825]. Kiev 1912, s. VII + 427.

311. *Kornilov A.* Kurs istorii Rossii XIX věka. Moskva 1912—1918, t. I [do r. 1825] s. 279, t. II [do r. 1866] s. 272.

312. *Platonov S. F.* Lekcii po russkoj istorii. Petrograd 1917 wyd. 10-e, s. 651.
Tłum. na francuski: Histoire de la Russie des origines à 1918. Paris 1929, s. 991.

313. *Miljukov P.* Očerki po istorii russkoj kul'tury. Cz. I: Naselenie, ekonomičeskij, gosudarstvennyj i soslovnyj stroj. Moskva 1918 wyd. 7-e, s. 327.
Tłum. na francuski: Essais sur l'histoire de la civilisation russe. Paris 1901, s. 215.

314. *Rambaud A., Haumant Emile.* Histoire de la Russie depuis les origines jusqu'à nos jours. Paris 1918 wyd. 7-e, s. 1017.

315. *Ključevskij Vasilij.* Kurs russkoj istorii. T. V [od 1762 do 1855]: Moskva—Petrograd 1922, s. 352 + VI [wyd. 2-e w r. 1937].

316. *Šmurlo E.* Istorija Rossii 862—1917. München 1922, s. XI + 565.

317. *Tenże.* Storia della Russia. T. II—III: Roma 1929—1930, t. II s. VIII + 164, t. III s. 175.

318. *Pokrovskij Michail.* Russkaja istorija s drevnějších vremen. T. III—IV: Moskva 1924—1925 wyd. 7-e [t. III od 1731 do 1825, t. IV od 1825 do końca XIX wieku].

319. *Tenże.* Russkaja istorija v samom sžatom očerke [do r. 1906]. Moskva—Leningrad 1925—1926, cz. I i II (wyd. 6-e) s. 251, cz. III t. I s. 258.
Tłum. na niemiecki: Klein A. Moskva—Pokrovsk 1925—1926.

320. *Morfill W. R.* A history of Russia from the birth of Peter Great to Nicholas II. New York 1901, s. VIII + 486.

321. *Stepanov G.* Storia della Russia delle origini al giorni nostri. Firenze 1922.

322. *Kucharzewski Jan.* Od białego caratu do czerwonego. Wa 1923—1928, t. I—III, w. d. [po r. 1930 ukazały się t. IV—VII].
T. I: Epoka Mikołaja I, t. II: cz. I Geneza maksymalizmu, cz. II Dwa Światy, t. III: Lata przełomu. Romanow, Pugaczew czy Pestel.
R: Rostworowski ks. Jan. Przegl. Powsz. 1923, CLX, 259—61, 1925, CLXVII, 143—4. Grużewski Tadeusz. Przegl. Współczesny, 1923, nr 16, 314—9. Fišer VI. Na Čužoj Storoně, 1924, nr 6, 295—6. D. Z. [Dębicki Zdzisław]. Tyg. Il. 1925, nr 30. Śliwiński Artur. Świat, 1925, nr 26. Tenże. Przegl. Warsz. 1925, nr 40. Forst Battaglia. Jb. für Kultur und Gesch. der Slaven, 1928, IV, 672—4. Feldman J. Przegl. Współczesny, 1929, XXIX, 325—9. Tenże. Przegl. Powsz. 1929, CLXXXII, 222—3. Droga, 1929, 109—10.

323. *Hedenström A.* Geschichte Russlands 1878—1918. Stuttgart 1924 wyd. 4-e, s. 348.

324. *Pares Bernard.* A history of Russia. London 1926, s. 558.

Litwa

325. *Romer Michał.* Litwa. Studium odrodzenia narodu litewskiego. Lw 1908, s. 438.
R: H. B. Tyg. Il. 1908, nr 36, 721.

326. *Bezzenberger A.* Der Werdegang des Litauischen Volkes. Vjschr. für Sozial und Wirtschaftsgesch. 1915, XIII, 1—40.

327. *Kareivis M.* La Lithuanie sous la domination Russe 1795—1915. Lausanne 1917, s. 31.

328. *Jusaitis.* The history of the Lithuanian nation. Washington 1918.

329. *Ehret J.* Litauen in Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft. Bern 1919 wyd. 2-e.

330. *Storost Georg.* Litauische Geschichte von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart. Tilsit 1921, s. X + 152.

331. *Alekna Antanas.* Lietuvos istorija. Tilžeje 1923, s. 236.

332. *Wielhorski Władysław.* Litwa etnograficzna. Przyroda jako podstawa gospodarcza, rozwój stosunków narodowościowych. W. 1928, s. 215.
R: Wasacz Michał. Kwart. Hist. 1929, 137—8.

333. *Mauclère J.* Le pays du chevalier blanc. Essai d'histoire du peuple lithuanien. Paris [1930], s. 272.

Białoruś

334. *Pičeta V. J.* Istorija belorusskogo naroda. Kurs Belorussovedenija. Lekcii, čitannye v belorusskom narodnom universitete v Moskve letom 1918 goda. Moskva 1918—1920, 1—84.

335. *Tenże.* Istoričeskie sud'by Zapadnoj Belarussii. Zapadnaja Belarussija. Sborn. Statej. Minsk 1927, t. I, 44—90.

336. *Turuk F.* Belorusskoe dviženie. Očerk istorii nacional'nogo i revolucionnogo dviženija Belorussov. Moskva 1921, s. II + 145.

337. *Ihnatouski U.* Historyja Belarusi v XIX i v pačatku XX staljec'cja. Mensk 1926 wyd. 2-e, s. 252.

338. *Tenże.* Korotki narys historyi Belarusi. Mensk 1926 wyd. 4-e, s. 176.

Ukraina

339. *Gruševskij Michail.* Očerk istorii ukrainskogo naroda. Kiev 1911 wyd. 3-e, s. 1 nl. + 466.

340. *Hruševs'kyj Michajlo.* Iljustrovana istorija Ukraïny. Kyïv 1919, s. 575.

341. *Efimenko Aleksandr.* Istorija ukrainskogo naroda. (Istorija Evropy ...pod redakciej N. I. Karčeva i I. V. Lučickago. Ser. II nr 14). Peterburg 1906, vypusk I s. 391.
Tłum. na ukraiński B. P. Ščerbačenka pod redakcją D. I. Bahalija. Charkiv 1922, vypusk I s. X + 165 + 1 nl., vypusk II s. 207 + XIV.

342. *Arkas Mykola.* Istorija Ukraïny. Kyïv—Ljajpcig [1920] wyd. 3-e, s. 684 [do r. 1905].

343. *Javors'kyj M.* Korotka istorija Ukraïny. Charkiv 1928 wyd. 6-e. Tłum. na rosyjski wyd. 2-ego, Char'kov 1927.

344. *Tenże.* Istorija Ukraïny v styslomu narysi. Kyïv 1928 wyd. 2-e, s. 345 + 3 nl.

3. DZIEJE AUSTRII, WĘGIER I CZECH

Austria

345. *Krones Franz.* Handbuch der Geschichte Oesterreichs von den ältesten bis neuesten Zeit mit besonderer Rücksicht auf Länder, Völkerkunde und Culturgeschichte. T. IV: Berlin 1879, s. 706.

346. *Tenże.* Grundriss der Oesterreichischen Geschichte mit besonderer Rücksicht auf Quellen und Literaturkunde. Wien 1881, s. 926.

347. *Mayer F. M.* Geschichte Oesterreichs mit besonderer Rücksicht auf das Kulturleben. T. V: Wien 1909 wyd. 3-e, s. VII + 861.

348. *Dudan.* La monarchia degli Absburgo. Origini, grandezza, decadenza. Roma 1915, t. I—II.

349. *Charmatz Richard.* Oesterreichs innere Geschichte von 1848 bis 1895. Leipzig 1916 wyd. 3-e, t. I s. 114, t. II s. 130.

350. *Tenże.* Geschichte der auswärtigen Politik Oesterreichs in XIX Jahrhundert (Aus Natur und Geisteswelt, nr 653, 654). Leipzig 1918, t. I s. IV + 135, t. II s. VI + 127.

351. *Tenże.* Oesterreichs innere und aüssere Politik von 1895 bis 1914 (Aus Natur und Geisteswelt, nr 655). Leipzig 1918, s. 128.

352. *Léger L.* Histoire de l'Autriche-Hongrie depuis les origines jusqu'à l'année 1918. Paris 1920, s. XXXII + 672.
Tłum. na polski wcześniejszego wydania: Austro-Węgry w XIX w. według... Wa 1898, s. 176.

353. *Kralik Richard.* Oesterreichische Geschichte. Wien 1919 wyd. 3-e.

354. *Uhlirz Karl [i Matylda].* Handbuch der Geschichte Oesterreichs und seiner Nachbarländer Böhmen und Ungarn. T. II [do r. 1849]: Graz-Wien 1930, s. od 335 do 701.

355. *Springer Anton.* Geschichte Oesterreichs seit dem Wiener Frieden [obejmuje okres 1809—1849]. Leipzig 1863—1865, t. I—II.

356. *Rogge Walter.* Oesterreich von Vilagos bis zur Gegenwart. Leipzig—Wien 1872—1873, t. I—III.

357. *Emmer J.* Kaiser Franz Josef I. Fünfzig Jahre Oesterreichischer Geschichte. Wien 1898, t. I s. 304, t. II s. 319.

358. *Schnitzer J.* [redaktor]. Franz Joseph I und seine Zeit. Kultur-historische Rückblick auf die Franz Joseph Epoche. Wien 1898, t. I s. 480.

359. *Leniek Jan.* Dzieje i ustrój polityczny monarchii austriacko-węgierskiej. Tarnów 1902, s. 143.

360. *Finkel Ludwik, Głąbiński Stanisław.* Historia i statystyka monarchii austriacko-węgierskiej. Lw 1904 wyd. 2-e, s. 92 + 84.

361. *Nowicki Adam.* Historia Austrii Konstytucyjnej 1860—1907. T. I (1860—1866): Wiedeń 1912, s. XXI + 212 [tłum. na czeski: Wiedeń 1913].

362. *Steed Wickham H.* The Habsburg monarchy. London 1914 wyd. 3-e, [tož po francusku: Paris 1914, s. VIII + 444].

363. *Bibl Viktor.* Der Zerfall Oesterreichs. Wien 1922—1924, t. I: Kaiser Franz und sein Erbe, s. 420; t. II: Von Revolution zur Revolution, s. 576.

Węgry

364. *Sayous Edouard.* Histoire générale des Hongrois [do r. 1862]. Revisée par Sayous André et J. Dolenecz. Budapest-Paris 1900 wyd. 2-e, s. 562.

365. *Acsády Ignác.* A Magyar birodalom törtenete. Budapest b. r. w., t. II [1490—1903] s. 826.

366. *Domanovszky Alexander.* Die Geschichte Ungarns. (Bibliothek der Weltgeschichte). München—Leipzig 1923, s. 377.

367. *Horváth M.* Huszonöt év Magyarország történetéből 1823—1848, Budapest 1886 wyd. 3-e, t. I—III.
Tłum. na niemiecki wcześniejszego wydania: 25 Jahre aus der Geschichte Ungarns. Leipzig 1867, t. I s. XVII + 557, t. II s. XVI + 631.

368. *Szilágyi Sándor.* A Magyar nemzet története T. IX—X: Budapest 1897—1898, t. IX, s. 724, t. X, s. XII + 865.

369. *Csuday Jenö.* A magyarok tortenelme. Budapest 1907, t. I—II.
Tłum. na niemiecki wcześniejszego wydania przez Darway'a: Die Geschichte der Ungarn. Wien 1899, t. I—II.

370. *Eckhardt Ferenc.* Introduction à l'histoire hongroise. Paris 1928 [w r. 1932 ukazało się nowe wydanie].

Czechy

371. *Srb Adolf.* Politické dějiny naroda českého od r. 1861. Praha 1899—1911, t. I—III [t. III niedokończony, doprowadzony do r. 1903].

372. *Denis Ernest.* La Bohême depuis la Montagne Blanche. T. II: La renaissance tchéchoslovaque. Vers le fédéralisme. Paris 1903, s. 675.
Tłum. na czeski: Čechy po Bilé hoře. Přeložil Jindrich Vančura. T. II: Probuzeni. — K federalismu. Praha 1905, s. LVII + 645.

373. *Hořak Ladislav.* Přiručni dějiny národa českého. T. II: Praha 1919 wyd. 2-e, s. 293.

374. *Prokeš Jaroslav.* Histoire tchéchoslovaque. Prague 1927, s. XIX + 374.

375. *Traub H.* Naše politické dějiny w XIX stol. Praha 1926, s. 154.

376. *Pekăr Josef.* Dějiny československé. Praha 1928, s. 198.

377. *Raček Blažej.* Československé dějiny. Praha 1929, s. 688.

4. DZIEJE NIEMIEC (PRUS)

378. *Biedermann Karl.* 1815—1840. Fünfundzwanzig Jahre deutscher Geschichte. Breslau 1889—1890, t. I—II.

379. *Tenże.* Dreissig Jahre deutscher Geschichte von der Tronbesteigung Friedrich Wilhelms IV bis zur Aufrichtung des neuen deutschen Kaisertums. Breslau 1896 wyd. 4-e, t. I—II.

380. *Kohl H.* Dreissig Jahre preussisch-deutscher Geschichte [1858—1888] in amtlichen Kundgebungen. Giessen [1890], s. 346.

381. *Volz B.* Deutsche Geschichte im neunzehnten Jahrhundert. Leipzig [1891], s. 622.

382. *Berner Ernest.* Geschichte des preussischen Staates [do roku 1871]. Bonn 1896 wyd. 2-e.

383. *Denis Ernest.* L'Allemagne 1810—1852 (Bibliothèque d'Histoire Illustrée). Paris 1898.

384. *Schlenther Paul.* Das XIX Jahrhundert in Deutschlands-Entwickelung herausgegeben von... Berlin 1899—1901, t. I—VII [t. VIII tylko do r. 1815].

385. *Prutz H.* Preussische Geschichte. T. IV: Preussens Aufsteigen zur deutschen Vormacht 1812—1888. Stuttgart 1902, s. VI + 524.

386. *Zwiedeneck-Südenhorst H.* Deutsche Geschichte von der Auflösung des alten bis zur Errichtung des neuen Kaiserreiches (Bibliothek Deutsche Geschichte). T. II—III [1815—1871]: Stuttgart—Berlin, 1903—1905, t. II s. X + 496, t. III s. X + 504.

387. *Lamprecht Karl.* Deutsche Geschichte. III Abteilung: Neueste Zeit. Zeitalter des subiektiven Seelenlebens. T. III—IV (og. zb. X—XI) [do r. 1887]; t. XII og. zb.: Schlussband, Anhang, Bibliographie, Register. Berlin 1907—1909.

388. *Tenże.* Deutsche Geschichte der jüngsten Vergangenheit und Gegenwarth [obejmuje ostatnie trzydziestolecie XIX wieku]. Berlin 1912—1913, t. I s. XVI + 519, t. II s. XIV + 563.

389. *Pierson W.* Preussische Geschichte [do r. 1888]. Herausgegeben von J. Pierson. Berlin 1911 wyd. 10-e, t. I—II.

390. *Rose John Holland.* Germany in the XIX-th. century. Manchester 1912, s. 142.

391. *Ward A. W.* Germany 1815—1890. Cambridge 1916—1918, t. I—III.

392. *Meinecke Fr.* Preussen und Deutschland im XIX und XX Jahrhundert. Historische und politische Aufsätze. München—Berlin—Oldenburg 1918, s. VI + 552.

393. *Dawson W. H.* The German Empire 1867—1914. London 1920, t. I s. XX + 480, t. II s. XII + 512.

394. *Schäfer Dietrich.* Deutsche Geschichte. T. II Neuzeit. Jena 1922 wyd. 9-e.

395. *Brandi K.* Deutsche Geschichte. Berlin 1923 wyd. 3-e.

396. *Gebhardt B.* Handbuch der deutschen Geschichte in verbindung mit... Völlig neu bearbeitet herausgegeben von Aloys Meister. T. III: Von Abschluss der deutschen Bundesakte (1815) bis zum Ende des Weltkriegs. Stuttgart—Berlin 1923 wyd. 6-e, s. VI + 756 [w latach 1930—1931 ukazało się wyd. 7-e w 2 tomach].

397. *Wuessing F.* Geschichte des deutschen Volkes von Ausgang des XVIII Jahrhundert bis zur Gegenwart. Berlin 1925 wyd. 3-e, s. XVI + 372.

398. *Ziekursch J.* Politische Geschichte des neuen deutschen Kaiserreiches [obejmuje lata 1859—1918]. Frankfurt 1925 — 1930, t. I—III.

399. *Hohlfeld Joannes.* Geschichte des deutschen Reiches 1871—1926. Leipzig 1926, s. 816.

400. *Wahl A.* Deutsche Geschichte von der Reichsgründung bis zum Ausbruch des Weltkrieges. T. I: Die siebzehnter Jahre. Stuttgart 1926, s. 717.

401. *Vermeil E.* L'Empire Allemand 1871—1900 (Histoire du Monde, XII). Paris 1926, s. 262.

402. *Treitschke Heinrich.* Deutsche Geschichte im neunzehnten Jahrhundert [do r. 1848]. Leipzig 1927, t. I—V.

403. *Hoffman Albert.* Politische Geschichte der Deutschen. T. V [1720—1914]: Stuttgart—Berlin 1928, s. 693.

404. *Hartung Fritz.* Deutsche Geschichte von Frankfurter Frieden bis zum Vertrag von Versailles. Bonn—Leipzig 1929 wyd. 3-e.

5. DZIEJE INNYCH NARODÓW

Anglia

405. *Hunt William, Poole R. L.* Political history of England, ed. by... t. XI—XII: London—New York 1906—1912.
T. XI: Brodrick C. C., Fotheringham J. K. From Addington's administration

to the close of William IV's reign 1801—1837, t. XII: Low S. J., Sanders L. C. During the reign of Victoria 1837—1901.

406. *Walpole Spencer.* A history of England from the conclusion of the great war in 1815 [do r. 1858]. London 1913 wyd. 2-e, t. I—VI.

407. *Oman Charles.* A history of England, ed. by... T. VII: Mariotte John Artur Ransome. England since Waterloo. London—New York 1921 wyd. 4-e.

408. *Macaulay Trevelyan George.* British history in the nineteenth century 1782—1901. London 1922 wyd. 2-e, s. XVI + + 435.

409. *Halévy Elie.* Histoire du peuple anglais au XIX siècle. T. I—III [obejmuje lata 1815—1841]. Paris 1923 wyd. 3-e.

Epilogue. T. I [obejmuje lata 1895—1905]. Paris 1926 [w r. 1932 ukazał się tom II „Epilogu" obejmujący lata 1905—1914].

410. *Cahen Léon.* L'Angleterre au XIX siècle. Son évolution politique. Paris 1924.

411. *Chevallier Jean Jacques.* L'évolution de l'empire britannique. T. I [1776—1921]: Paris 1930, s. 445.

Belgia

412. *Kalken Frans.* Histoire de la Belgique. Bruxelles 1920, s. 644 [w r. 1931 nowe wydanie].

413. *Tenże.* La Belgique contemporaine 1780—1930. Histoire d'une évolution politique. Paris 1930.

414. *Pirenne Henri.* Histoire de Belgique. T. VI: 1792—1830. Bruxelles 1926, s. 477 [w r. 1932 ukazał się t. VII, obejmujący lata 1830—1914].

415. *Histoire de la Belgique* contemporaine 1830—1914. Bruxelles 1928—1930, t. I—III.

Dania

416. *Begtrupp Holger.* Det danske folks historie i det XIX-e aarhundreede. Kopenhaga—Kristiania 1909—1914, t. I—IV.

417. *Det danske folks historie.* T. VI—VIII: Kopenhaga 1926—1929.

Finlandia

418. *Schybergson Magnus Gotfried.* Finlands politiska historia 1809—1919. Helsingfors 1923, s. 440.

Tłum. na niemiecki: Politische Geschichte Finlands 1809—1919. Gotha — Stuttgart 1925, s. 499.

419. *Ohqvist Johannes.* Das Löwenbanner Finlands Aufstieg zur Freiheit [obejmuje okres 1863—1918]. Berlin 1923, s. 188.

Francja

420. *Lavisse Ernest.* Histoire de France contemporaine, dirigée par... T. IV—VIII; X: Paris 1920—1922.
T. IV: Charléty S. La réstauration, t. V: Tenże. La monarchie de juillet, t. VI: Seignobos Charles. La révolution de 1848. Le second empire 1848—1859, t. VII: Tenże. Le déclin de l'empire et l'établissement de la troisième république 1859—1875, t. VIII: Tenże. L'évolution de la troisième république [do 1914 r.], t. X: Table générale.

421. *Hanotaux Gabriel.* Histoire de la nation française. Paris 1920—1929, T. I—XV [układ dzieła rzeczowy; okresu 1815 — 1914 dotyczą tomy: I, II, V, VI, VIII—XI, XIII—XV].

Estonia i Łotwa

422. *Arbusow Leonid.* Grundriss der Geschichte Liv - Est und Kurlands. Riga 1918 wyd. 4-e, s. VIII + 376.

423. *Zalits Fr.* Latvijas vesture. Riga 1930, wyd. 4-e s. 218.

Grecja

424. *Miller W.* A history of the Greek people 1821—1921. London 1922.

425. *Driault E., Lhéritier M.* Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 à nos jours [do 1923]. Paris 1925—1926, t. I—V.

Hiszpania

426. *Margall Francisco Pi Y., Arsuaga Francisco Pi Y.* Historia de España en el siglo XIX. T. II—VII: Barcelona 1902. W r. 1931 ukazał się jednotomowy skrót, który uwzględnia dzieje Hiszpanii do r. 1931.

427. *Butler Clarke H. M. A.* Modern Spain 1815—1898 with a memoir by the... Rev. W. H. Hulton B. D. (Cambridge Historical Series, X). Cambridge 1906, s. XXVI + 510.

428. *Historia de Espana* y de la civilizacion española. T. V: Zabala y Sera Pio. Edad contemporánea [obejmuje okres 1808—1923]. Barcelona 1930, cz. I s. II + 521, cz. II s. 444.

Holandia

429. *Edmundson George.* History of Holland. Cambridge 1922, s. 464.

430. *Blok P. J.* Geschiedenis van het nederlandsche volk door... T. IV [1795—1925]: Leiden 1926 wyd. 3-e, s. X + 613.

Irlandia

431. *Gwynn Stephen Luciers.* History of Ireland. London.—Dublin 1923, s. 540.

Norwegia

432. *Bugge Alexander.* Norges historie fremstillet for det norske folk. T. XI—XIII [1814—1905 opracował Sars J. E.]: Kristiania 1909—1913.

433. *Det norske folks og historie* gjennem tidene av... T. VIII: Keilhau Wilhelm. Tidsrummet 1814 til omkring 1840. Oslo 1929, s. VI + 453 [po r. 1930 ukazały się tomy IX i X tegoż autora, obejmujące okres 1840—1920].

Portugalia

434. *Diercks Gustaw.* Portugalische Geschichte (Sammlung Göschen). Berlin—Leipzig 1912, s. 195.

435. *Perca M. P., Peres D.* Historia do Portugal. Lisbonne 1922.

Rumunia

436. *Iorga N.* Geschichte des rumänischen Volkes (Allgemeine Staatengeschichte). T. II: Gotha 1905, s. XIII + 541.

437. *Tenże.* Histoire des Roumains et de leur civilisation. Bucarest 1922 wyd. 2-e, s. 266 + X.

Szwajcaria

438. *Schollenberger J.* Geschichte der schweizerischen Politik. T. II [1798—1874]: Frauenfeld 1908, s. IX + 382.

439. *Oechsli Wilhelm.* Geschichte der Schweiz im XIX Jahrhundert (Staatengeschichte der Neuesten Zeit). T. II [1813—1830]: Leipzig 1913, s. 848.

440. *Dierauer.* Geschichte der Schweiz. Eidgenossenschaft. T. V [1798—1848]: Gotha 1917, s. XXXVI + 807 [jest wydanie późniejsze; w r. 1931 wyszedł t. VI].

441. *Gagliardi Ernst.* Geschichte der Schweiz. T. II [1516—1848]: Zurich 1927, s. 444.

Szwecja

442. *Hildebrand Emil, Stavenov Ludvig.* Sveriges historia till våra dagar... utgiven av... T. XI—XIV [1809—1925]: Stockholm 1923—1926.

443. *Hallendorf Carl, Schück Adolf.* History of Schweden. London 1929, s. 466.

Turcja i Bałkany

444. *Iorga Nicolas.* Geschichte des osmanischen Reiches. Nach den Quellen dargestellt (Allgemeine Staatengeschichte). T. V [1774—1912]: Gotha 1913, s. XIX + 633.

445. *Tenże.* Histoire des Etats balkaniques jusqu'à 1924. Paris 1925 wyd. 2-e.

446. *La Jonquière.* Histoire de l'empire ottoman. Paris 1914, t. I s. 2 nl. + 472, t. II s. 732.

447. *Temperley Harold W. V.* History of Serbia. London 1917, s. X + 359.

448. *André Louis.* Les Etats chretiens des Balkans depuis 1815. Paris 1918, s. IV + 264.

449. *Driault Ed.* La question d'Orient depuis ses origines jusqu'à la paix de Sèvres 1920. Paris 1921, s. XV + 479.

450. *Živanović Ž.* Politička istorija Srbije 1858—1903. Beograd 1923—1925, t. I—IV.

451. *Ancel Jacques.* Manuel historique de la question d'Orient 1792—1925. Paris 1926, s. 310.

452. *Stanojević St.* Istorija srpskoga naroda. [Beograd 1926] wyd. 3-e.

453. *Stanev N.* Bălgaria pod igo, văzraždanie i osvoboždeneto 1393—1878. Sofia 1928.

454. *Bălgaria* 1000 godini 927—1927. Sofia 1930.

455. *Haumant Emile.* La formation de la Yougoslavie (Institut d'Etudes Slaves de l'Université de Paris. Collection Historique, V). Paris 1930. s. X + 1 nl. + 752.

Włochy

456. *King Bolton.* A history of Italian unity being a political history of Italy from 1814 to 1871. London 1899, t. I s. XVII + + 416, t. II s. XI + 451.
Tłum. na francuski: Paris 1901, t. I—II.

457. *Orsi Pietro.* Italia moderna. Storia degli ultimi 150 anni. Milano 1910 wyd. 3-e, s. XVI + 469.
Tłum. na polski St. Posnera: Włochy nowoczesne. Dzieje ostatnich lat stu pięćdziesięciu [do 1911 r.]. Wa 1912, s. XXVII + 1 nl. + 444.

458. *Pingaud A.* L'Italie depuis 1870. Paris 1915.

459. *Croce Benedetto.* Storia d'Italia dal 1871 al 1915 (Scritti di Storia Letteraria e Politica, XXII). Bari 1929 wyd. 4-e, s. VIII + 360.
Tłum. na francuski przez Henri Bédarida: Histoire de l'Italie contemporaine 1871—1915 (Bibliothèque Historique). Paris 1929, s. 367.

Stany Zjednoczone Ameryki Północnej

460. *Bushnell Hart Albert.* American nation. A history from original sources by associated scolars, ed. by... T. I, XIII—XXVII: New York—London 1904—1908.
T. I: Livingston Farrand. Basis of American history (1500—1900), t. XIII—XXV [obejmują okres 1811—1907], t. XXVI: Hart. A. B. National ideals historically traced, t. XXVII—indeks.

461. *Beard Ch. A.* Contemporary American history 1877 — 1913. New York 1918.

462. *Weill Georges.* Histoire des Etats Unis de 1787 à 1917 (Bibliothèque „France—Amérique"). Paris 1919, s. 1 nl. + 216.

463. *Luckwaldt Friedrich.* Geschichte der Vereinigten Staaten von Amerika. Berlin—Leipzig 1920, t. I s. X + 351, t. II s. VIII + 336.

464. *Political and social history* of the United States. New York 1925—1926, t. I—II.

465. *Channing Edward.* A history of the United States. T. V—VI [1815—1865]: New York 1926, t. V s. VIII + 623; t. VI s. VII + 1 nl. + 645 [w r. 1932 wyszedł indeks].

466. *Schlesinger Arthur M., Fox Dixon Ryan.* A history of American life. T. I, VI, VIII: New York 1927—1929, w. d.
T. I: The coming of the white man 1492—1848, t. VI: The rise of the common man 1830—1850, t. VIII: The emergence of modern America 1865—1878 [po r. 1930 ukazały się t. VII, IX—XII obejmujące lata 1850—1865, 1878—1928].

467. *Morison Samuel.* The Oxford history of the United States 1783—1917. London 1928, t. I s. XIV + 2 nl. + 461, t. II s. VIII + 2 nl. + 531.

Ameryka Południowa

468. *López Vicente Fidel.* Historia de la Republica Argentína su origen su revolucion y su Desarollo politico hasta 1852. Buenos Aires 1911, t. I—X.

469. *Oliveira Lima.* Formation historique de la nationalité brésilienne. Série de conférences faites à Sorbonne. Paris 1911, s. XVIII + 249.
Toż po angielsku (rozszerzone): The evolution of Brasil. Stamford 1914.

470. *Otero José Pacifico.* L'Argentine devant l'histoire. Paris 1922, s. 238.

471. *Pena Leonardo.* Histoire du Chili (Collection France—Amérique). Paris 1927, s. 278.

472. *Robertson William Spence.* History of the Latin American nations. New York—London 1928, s. XXI + 630.

473. *Bertrand Toussaint Jean.* Histoire de l'Amérique Espagnole. T. II: Les guerres de la dépendance. La période contemporaine. Paris 1929, s. 469.

DZIAŁ IV. OPRACOWANIA HISTORII POLSKIEJ

Dział ten zawiera opracowania ogólne dziejów, dotyczące całej Polski lub jej poszczególnych dzielnic; ze względu na duże luki w dziedzinie opracowań syntetycznych, w dziale tym podane są również opracowania dziejów politycznych o charakterze ogólniejszym; uwzględniono tu również prace o charakterze opisowym (np. opisy geograficzne, statystyczne i t. p.), jak również zbiory szkiców lub studjów, oświetlające przez swą zawartość, względnie znaczenie, całokształt większych okresów dziejów.

W obrębie poszczególnych rozdziałów podzielono przeważnie materiał na opracowania ważniejsze, mniej ważne i wreszcie prace opisowe; w obrębie tych grup przyjęto układ chronologiczny według dat wydania poszczególnych prac; przy pracach, mających parę wydań, decydującym jest rok ostatniego wydania (przed r. 1930), przyczym w tych wypadkach podano obok danych, dotyczących ostatniego wydania, również dane o pierwszym wydaniu dzieła. Dzieła jednego autora bez względu na ich rok wydania zgrupowane są obok siebie.

1. OGÓLNE

W rozdziale tym podano jako oddzielną grupę (nr 494 — 512) opracowania ogólne dziejów porozbiorowych w językach obcych, które się ukazały po roku 1914. Analogiczne opracowa-

nia wcześniejsze, ze względu na ich charakter propagandowo-polityczny, umieszczone będą w części IV (Historia Polityczna).

474. *Lelewel Joachim.* Polska odradzająca się, czyli dzieje polskie od r. 1795 potocznie opowiedziane [do r. 1830]. (Polska, Dzieje i Rzeczy Jej, VII). P. 1859 wyd. 3-e, s. VIII + 184.

Wyd. 1-e: Bruksella 1836—Paryż 1837, s. 144; wyd. 2-e: Bruksella 1843, s. 232. Tłum. na francuski: Rykaczewski Erazm. Paryż 1836. Tłum. na niemiecki: Jordan J. P. wyd. 1-e Leipzig 1846 t. I—II; wyd. 2-e tamże 1847. R: Barzykowski St. Kron. Emigr. Pol., 1837, VI, 273—87.

475. *Morawski Teodor.* Dzieje narodu polskiego w krótkości zebrane T. VI: Polska pod obcym panowaniem [do r. 1834]. P. 1872, s. 480.

Tож. Wydanie wcześniejsze p. t. Dzieje narodu polskiego. Rys dziejów porozbiorowych 1796—1834. P. 1870, s. IV + 415.

Tenże. Wskazówka abecadłowa do Dziejów narodu polskiego P. 1878, s. 260. Por.: Forster Karol. Odsłona przeszłości z powodu dzieła p. Teodora Morawskiego... Berlin, 1879, s. 117.

476. *Giller Agaton.* Historia powstania narodu polskiego w r. 1861—1864. T. III—IV: Rzut oka na czasy po upadku powstania listopadowego. Paryż 1870—1871, t. III, s. 2 nl. + 527 + 1 nl., t. IV s. 453.

477. *Tarnowski Stanisław.* Nasze dzieje w ostatnich stu latach 1794—1894. K. 1901 wyd. 3-e, s. 165.

Wyd. 1-e tamże 1895, s. 260; poza tym wydano w Chicago 1898, s. 234. R: Szarłowski A. Kwart. Hist. 1896, 200—3; 1903, 472—4. Offmański Mieczysław. Przew. Nauk. i Lit. 1895, 667—71. K. M. Przegl. Pol. 1895, IV, 383—5. Krotoski K. Przegl. Powsz. 1896, LI, 221. Kaindl R. Oesterreichische Litblät. 1897, nr 4, 105.

478. *Askenazy Szymon.* Rosja-Polska 1815—1830. Lw 1907, s. 206 + 1 nl.

R: Ljubovič N. Ist. Věstn. 1907, CIX, 629—32. Loret Maciej. Książka, 1908, nr 2, 57—9. Z. S. Krytyka, 1908, I, 106.

479. *Sokołowski August.* Polityczna historia Polski. Polska. Obrazy i opisy. Lw 1909, I, 815—930.

480. *Finkel Ludwik.* Ostatnie lata 1904—1908. Tamże, II, 859—959.

481. *Siemiradzki Tomasz.* Porozbiorowe dzieje Polski, czyli jak naród polski walczył za Ojczyznę. Cieszyn 1910 wyd. 3-e, t. I s. 242, t. II s. 364.

Wyd. 1-e: Toledo, (Ohio) 1900, s. 334.

482. *Grabiec J. [Dąbrowski Józef].* Dzieje narodu polskiego. Cz. II: Dzieje porozbiorowe narodu polskiego. Wa 1920 wyd. 3-e, s. 3 nl. + 240.

Wyd. 1-e: K. 1909, s. 2 nl. + 382, zakazane przez cenzurę rosyjską.

483. *Tenże.* Współczesna Polska w cyfrach i faktach. („Życie" Wydawnictwo dzieł społeczno-politycznych, t. XX). K. 1910, s. 284.
R: K. C. Przegl. Powsz. 1911, CXII, 103—4. W. B. Ekonomista, 1911, 243—7. Biegeleisen Leon. Prawda, XXXI, 1911, nr 24, 9—11.

484. *Limanowski Bolesław.* Studwudziestoletnia walka narodu polskiego o niepodległość. K 1916, s. 476.
Toż, wyd. wcześniejsze p. t. Stuletnia walka narodu polskiego o niepodległość. Lw 1894, s. XX + 452.

485. *Smoleński Władysław.* Dzieje narodu polskiego. Wa 1921, s. 603 + 1 nl.

486. *Tenże.* Naród polski w walce o byt. Zarys historyczny. Wa 1919, s. 83.

487. *Sobieski Wacław.* Dzieje Polski. T. II—III: Wa 1924 — 1925.
T. II: Pod jarzmem najeźdźców, s. 142, t. III: Dzieje ostatnich dwu pokoleń, s. 245 + 3 nl.

488. *Lewicki Anatol.* Zarys historii Polski. T. II: Czasy porozbiorowe napisał Jan Friedberg. Wa 1929, s. 281.
Pierwsze wydanie podręcznika Lewickiego, obejmujące czasy porozbiorowe, ukazało się w r. 1897 jako wyd. 3-e.

489. *Polska, jej dzieje i kultura* od czasów najdawniejszych aż do chwili obecnej. T. III: 1796—1930. Wa 1930, s. XVI+977.

490. *Kalinka Walerian.* Polska pod trzema obcymi rządami [pisane w r. 1853]. Pisma pomniejsze. K. 1892, I, 1—80.

491. *[Kozłowski Karol].* Zarys dziejów Polski porozbiorowej z dodaniem najważniejszych wiadomości z literatury i geografii polskiej. P. 1900 wyd. 2-e, s. 282 [wyd. 1-e: 1890, s. VIII + 287].

492. *Sokołowski August.* Dzieje porozbiorowe narodu polskiego. T. II—III [1815—1908]: Wa t. II 1904, t. III b. r. w., t. II cz. 1 s. 532, cz. 2. s. 405; t. III s. 403.

493. *Kosiakiewicz Wincenty.* Historia Polski porozbiorowej na tle ruchu światowego. Fakty, daty, sądy. 1795—1917. Wa 1917, s. 184.

494. *Giannini F.* Storia della Polonia et delle sue relazioni con l'Italia. Milano 1916.

495. *Pogodin A. L.* Istorija polskogo naroda v XIX věkě. Moskva 1915, s. 2 nl. + II + 297 + 3.

496. *Aspern Karl.* Geschichte der Polen. Regensburg 1916, s. 132.

497. *Kozicki Stanisław.* La Pologne depuis le Congrès de Vienne 1815—1915. Paris 1916, s. 93.

498. *Harley J. H.* Poland past and present. A historical study. With a preface by Ladislas Mickiewicz. London 1917, s. 255.

499. *Whitton F. E.* History of Poland from the earliest times to the present day. London 1919, s. 302.

500. *Morfill W. R.* Poland (Story of the Nations). London 1920 wyd. 3-e, s. 404 [wyd. 1-e: New York—London 1893].

501. *Tenże.* Poland. With an historical sketch on Poland 1863—1923. London (1925) wyd. 2-e, s. 144.

502. *Missalek.* Geschichte Polens. Breslau 1921 wyd. 3-e (bearbeitet von Komischke), s. 253.

503. *Grappin Henri.* Histoire de la Pologne des origines à 1922. Paris 1922, s. 446.
R: Tabor Wojciech. Kwart. Hist. 1923, 172—3. Monfort H. La Pologne, 1923, 690—3. M. B. Przegl. Współcz. 1923, 462—3. Rev. Belge de Phil. et d'Hist. 1924, X—XII.

504. *Hanisch Erdmann.* Die Geschichte Polens. Bonn—Leipzig 1923, s. 389.
R: Laubert Hist. Vjschr. 1924, XXII, 82—5. Haase Feliks. Hist. Jb. 1923, XLIII, 127—9 Steuer Domherr, Deutsche Wiss. Zft für Polen, 1924, z. 4, 99—100.

505. *Dyboski Roman.* Outlines of Polish history. A course of lectures delivered at King's College, University of London. New York 1925, s. 283 [nowe wydanie w r. 1931].
R: Lord R. H. American Hist. Rev. 1925/6, XXXI, 161—2.

506. *Nystrom Anton av.* Polen—före och nu. Skildringar ur Polens historia fraan statens grundläggning till 1925. Stockholm 1925, s. III+2 nl.+325.

507. *Brandenburger Clemens. Laubert Manfred.* Polnische Geschichte (Sammlung Göschen). Berlin—Leipzig 1927 wyd. 2-e, s. 167 [wyd. 1-e: Leipzig 1907, s. 206].
R. Bąkowski L. Przegl. Powsz. 1908, XCVII, 448—54 Gollub. Altpreussische Forsch. IV 1927, z. 1, 163—4. Keyser. Mitt. des Westpreussischen Geschver. XXVII 1928, 31—2. Latterman. Deutsche Wiss. Zft für Polen, 1928, z. 14, 163—5.

508. *Phillips W. Alison.* Poland. London 1915, s. 256.

509. *Zivier E.* Polen (Perthes Kleine Völker und Länderskunde, Nr 4). Gotha 1917, s. 1 nl. + XIII + 302 + 2 nl.
R: Löffler. Hist. Jb. 1917, 821.

510. *Pologne,* son histoire, son organisation et sa vie. Lausanne—Paris 1918, s. 2 nl. + XI + 995.
Toż po niemiecku: Polen. Entwickelung und gegenwärtiger Zustand. Bern 1918, s. XIV + 1039.
R: Maliszewski Edward. Bellona, 1919, 573—5.